

DE EXPEDITIEN NAAR BALI IN 1846, 1848, 1849 EN 1868
EN DE DAARUIT TE PUTTEN LESSEN.

Onderstaand »Voorwoord» van den Hoogleraar Dr. P. J. BLOK — voorkomende in bovengenoemd werk van den Kapitein der Infanterie van het O.-I. Leger G. NIJPELS — en de daarover gevoerde gedachtenwisseling in het dagblad »Het Vaderland», werd, op verzoek van den Majoor der Artillerie P. C. DE WILDE, Eerste Officier aan de Koninklijke Militaire Academie, door ons in deze aflevering van »Spectator» opgenomen.

DE REDACTIE.

VOORWOORD.

De Schrijver van dit werk verzocht mij bij de uitgave van zijn boek een woord tot inleiding te spreken. Hoewel de krijgsgeschiedenis niet behoort tot die onderdeelen der geschiedkundige wetenschap, waarmede ik mij bij voorkeur bezig houd, heb ik aan dit verzoek gehoor willen geven, niet alleen uit vriendschap voor den Schrijver maar ook omdat ik overtuigd ben van de beteekenis van het werk.

Het is mij bekend, dat nog niet overal in onze militaire kringen de beteekenis van krijgshistorische onderzoekingen voldoende wordt gevoeld. Nog altijd zien vele onzer officieren, zelfs hoofdofficieren, met onverschilligheid of met medelijdend schouderophalen neder op studiën, door hunne vakgenooten in deze richting ondernomen. Zij meenen, dat dergelijke studiën als onschuldige liefhebberij van diegenen onder hen, die om de eene of andere reden voor den werkelijken dienst weinig neiging gevoelen of minder geschikt zijn, zeker nut hebben, of wel, dat dergelijke onderzoekingen voor gepensioneerden zouden moeten worden uitgevonden, als zij niet reeds bestonden. Zij houden het er voor, dat alleen de praktijk hen dienen kan in den oorlog, en zij vergeten, dat door dergelijke studiën als hier worden aangeboden juist de praktijk van den oorlog duidelijk wordt voor oogen gesteld. Zij werpen de bewering op, dat de officier, die handelen moet, moet handelen naar de omstandigheden van het oogenblik en weinig heeft aan de leeringen van het verledene.

Onnoozeler kan het niet. Ik zal hier, waar het een boek over Indische krijgsgeschiedenis geldt, niet wijzen op het voorbeeld der eerste militaire natie van onze dagen, op dat der grootste militairen van alle tijden. Prins Maurits en graaf Willem Lodewijk, de grondleggers van onzen militairen roem, prins Frederik Hendrik, prins Willem III, Coehoorn, hebben getoond, dat ook ten onzent door onze groote krijgskundigen de lessen der historie ijverig en met vrucht zijn bestudeerd; ook door hunne historische studiën hebben zij zich onderscheiden boven de veldoversten van hunnen tijd, die de practijk alleen huldigden; juist die studiën hebben hun genie ontwikkeld, hunne hervormingen geïnspireerd.

Bij eene krijgsgeschiedenis als die van Nederlandsch-Indië heeft men niet slechts te letten op de gewone lessen der geschiedenis omtrent taktiek en vestingbouw, aanval en verdediging, terreinkennis en wapening, men heeft er bovendien acht te slaan op de eigenaardige behoeften van een krijg in een ander klimaat, met onbeschaafde of halfbeschaafde tegenstanders. Hoeveel valt daarbij niet te leeren uit de ondervinding van het verledene! De Bali-oorlogen alleen zijn voldoende om te doen gevoelen, hoe eerst de kennis van het voorafgegene, de leering, geput uit aanvankelijke bezwaren, ja nederlagen om het ronduit te zeggen, ten slotte heeft geleid tot de overwinning. Dapper, ondernemend zijn de Baliërs, zijn de Atjehers ook, even goed misschien als de onzen; hunne wapening laat soms in vergelijking met de onze weinig te wenschen over en zal dit in de toekomst steeds minder doen bij de voortdurende toeneming van het verkeer, dat de achterlaadgeweren en maxims zelfs in Afrika's wildernissen verspreidt. Wat ons op den duur een voorsprong geeft tegenover iederen inlandschen vijand is niet maar alleen ons meer geoefend intellect, waarop de beschaafde westerling zich tegenover den inlander wel eens te veel verheft, waarop hij dientengevolge wel eens te veel rekent; evenmin alleen onze betere wapening en organisatie, waarop men zich dikwijls zorgeloos te veel verlaat; doch vooral onze kennis van s'vijands vechtwijze en gewoonten op krijgskundig gebied. En die laatsten kunnen wij leeren kennen ten deele door eigen ondervinding, ten deele door gebruik te maken van de ondervinding van anderen d. i. door de krijgsgeschiedenis. Onze eigen ondervinding is beperkt door onzen eigen levens tijd, onze eigen levensomstandigheden; het is wenschelijk die beperkte persoonlijke ondervinding te versterken; tot in het onbeperkte te vermeerderen door er de ondervinding van onze voorgangers aan toe te voegen.

Hoe komt het, dat in onze militaire kringen deze eenvoudige waarheid zoo dikwijls wordt miskend? Ik schrijf dit voornamelijk toe aan de inrichting van het onderwijs in krijgsgeschiedenis voor onze officieren, met name van dat aan de Koninklijke Militaire Academie te Breda. Dit onderwijs is werkelijk langen tijd op de onverantwoordelijkste wijze verwaarloosd. Het bestond tot voor kort uit weinig anders dan wat feiten en beschouwingen,

los samenhangend, half begrepen door den onderwijzer zelve, als droge geheugenstof door den cadet opgenomen om bij gelegenheid van een examen als zoodanig te worden voor den dag gebracht en vervolgens . . . . . zoo spoedig mogelijk te worden vergeten! Ik zal de laatste zijn om een aanklacht in te dienen tegen de onderwijzers zelf, luitenants, uitstekende officieren dikwijls, die echter zonder voldoende voorbereiding plotseling worden »belast" met een onderwijs, waarin zij zich niet thuis gevoelen, zonder kennis van het vak, als aanhangsel van de »taktiek" hun opgedragen, zonder behoorlijk handboek als leiddraad voor hunne leerlingen en . . . . voor henzelven. Wat wonder, dat er van zulk onderwijs in den regel weinig terecht komt? dat aan het slot van den cursus leeraar en leerlingen met een zucht van verlichting den arbeid staken? dat de leeraar zichzelve plechtig belooft »qu'on ne l'y attrapera plus" en de leerling tegen het vak een onoverwinnelijken tegenzin opvat, die hem zijn geheele leven bijblijft? . . . . tenzij leerboeken als die, welke Schrijver van dit werk reeds vroeger tot zijn eigen gebruik samenstelde, den cadet eene betere gedachte hebben gegeven van wat krijgsgeschiedenis eigenlijk moest zijn. Dit moet en zal verbeterd worden: ik twijfel er geen oogenblik aan. En dan zal ook de krijgsgeschiedenis ten onzent de plaats innemen, die haar toekomt.

De genoemde leerboeken en een werk als dit, oorspronkelijk met hetzelfde doel geschreven, kunnen voorloopig reeds op het gebied der Indische krijgsgeschiedenis veel nut doen. Moge dit boek over de expeditiën naar Bali, naast studiën als die van de Heeren Kielstra, Louw, e. a., medewerken om onze Indische krijgsgeschiedenis niet alleen als dankbare stof voor romantische verhalen maar ook als materie voor wetenschappelijk onderzoek in eere te brengen! En moge de schrijver, wiens uitnemende hoedanigheden als praktisch militair wel niemand betwisten zal, veel genoeg hebben van dezen arbeid.

P. J. BLOK.

Leiden, 1 Mei 1897.

Open brief aan den WelEdel Hooggel. Heer Dr. P. J. BLOK, Hoogleeraar te Leiden.

WelEdel Hooggel. Heer!

In uw inleidend woord, op verzoek van den kapitein der infanterie van het O.-I. leger G. NIJPELS aan zijn studiën betreffende »De Expeditiën naar Bali in 1846, 1848, 1849 en 1868» toegevoegd, worden door U uitdrukkingen en zinsneden gebezigd, die niet zonder protest kunnen worden gelaten, omdat zij beschuldigingen bevatten, die geheel onverdiend zijn en waardoor ook de arbeid van zeer verdienstelijke officieren met minachting, althans geringschatting, wordt behandeld.

Uw bewering betreffende de waardeering in het leger van studiën op het gebied der krijgsgeschiedenis, luidende:

»Nog altijd zien vele officieren, zelfs hoofdofficieren, met onverschilligheid of met medelijdend schouderophalen neder op studiën door hun vakgenooten in deze richting ondernomen» zal ik, hoewel haar geenszins deelende, met stilzwijgen voorbijgaan; doch waar U de oorzaak van deze door U opgeworpen bewering toeschrijft aan het onderwijs in krijgsgeschiedenis, met name aan de Koninklijke Militaire Academie, daar acht ik mij niet alleen geroepen, doch ook verplicht ten ernstigste tegen dat oordeel op te komen.

Aangaande bovenvermeld onderwijs schrijft U hooggeleerde:

»Dit onderwijs is werkelijk langen tijd op de onverantwoordelijkste wijze verwaarloosd. Het bestond tot voor kort uit weinig anders dan wat feiten en beschouwingen, los samenhangend, half begrepen door den onderwijzer zelf, als droge geheugenstof door den cadet opgenomen, om bij gelegenheid van een examen als zoodanig te worden voor den dag gebracht en vervolgens . . . . . zoo spoedig mogelijk te worden vergeten! Ik zal de laatste zijn om een aanklacht in te dienen tegen de onderwijzers zelf, luitenanten, uitstekende officieren dikwijls, die echter zonder voldoende voorbereiding plotseling worden »belast» met een onderwijs, waarin zij zich niet thuis gevoelen, zonder kennis van het vak, als aanhangsel van de »tactiek» hun

opgedragen, zonder behoorlijk handboek als leidraad voor hun leerlingen en . . . . . voor hen zelf. Wat wonder, dat er van zulk onderwijs in den regel weinig terecht komt? dat aan het slot van den cursus leeraar en leerlingen met een zucht van verlichting den arbeid staken? dat de leeraar zichzelf plechtig belooft »qu'on ne l'y attrapera plus" en de leerling tegen het vak een onoverwinnelijken tegenzin opvat, die hem zijn geheele leven bijblijft? . . . . . tenzij leerboeken als die, welke de schrijver van dit werk reeds vroeger tot zijn eigen gebruik samenstelde, den cadet een betere gedachte hebben gegeven van wat krijgsgeschiedenis eigenlijk moest zijn".

Ziedaar zware beschuldigingen, op weinig welwillenden toon geuit, gericht tot hen, die geroepen werden voor de belangen van het militair onderwijs te waken en daaraan hun beste krachten te wijden.

Gelukkig voor het leger en voor het onderwijs aan de Koninklijke Militaire Academie kan worden getuigd, dat bij EEN GRONDIG ONDERZOEK geen van deze beschuldigingen juist zouden worden bevonden.

Ik zou dan ook op dergelijke ontboezemingen geen acht slaan, ware het niet, dat zij zijn neergeschreven door U hooggeleerde — wien ik wel uit den aard der zaak weinig of geen autoriteit mag toekennen op het gebied der krijgsgeschiedenis als grondslag voor de tactische en strategische ontwikkeling van den aanstaanden officier — doch wiens naam als geschiedvorscher hoog staat aangeschreven en van wien men dus zou mogen verwachten, dat hetgeen door hem in het openbaar wordt beweerd de vrucht is van ernstig en degelijk onderzoek.

Vergun mij evenwel, dat ik ditmaal de degelijkheid van uw onderzoek in twijfel trek, aangezien ik mij niet kan voorstellen, dat U de door mij aangehaalde beweringen zoudt hebben geuit, indien U in de gelegenheid waart geweest kennis te nemen van den arbeid van een aantal thans nog met eere in het leger dienende officieren, die zich door hun werken op krijgsgeschiedkundig gebied en door hun krijgsgeschiedkundig onderwijs een welverdienden naam hebben verworven, doch wier namen (hoewel algemeen bekend) ik hier niet zal noemen, ten einde zeker te zijn niemand te vergeten.

Wat meer in het bijzonder de Oost-Indische krijgsgeschiedenis betreft, wil ik U voornamelijk wijzen op de omvangrijke studiën en geschriften van den helaas door den dood te vroeg aan het onderwijs ontvallen Kapitein der Infanterie M. A. H. J. VAN MEURS, die een reeks van 16 achtereenvolgende jaren (1874—1890) als leeraar in de Oost-Indische krijgsgeschiedenis aan de Academie werkzaam was en die ten spijt van uw bewering, dat het onderwijs in de krijgswetenschap »langen tijd op de onverantwoordelijkste wijze werd verwaarloosd", dat onderwijs integendeel uitstekend heeft gegeven en uitermate heeft behartigd.

Ik heb het voorrecht gehad met den Heer VAN MEURS aan de Academie werkzaam te mogen zijn, doch nog nooit heb ik hem aan het eind van den cursus »met een zucht van verlichting" den arbeid hooren staken, of heb

ik hem de belofte hooren afleggen »qu'on ne l'y attraperait plus», integendeel zag ik hem elk jaar met onverdroten ijver en groote toewijding den arbeid weder hervatten.

Ik twijfel dan ook niet of de gewezen leerlingen van den Kapitein VAN MEURS zullen als uit één mond de bewering weerspreken, dat zijn onderwijs bij hen een »onoverwinnelijken tegenzin» voor de studie der krijgsgeschiedenis heeft opgewekt.

Indien dan ook de Kapitein NIJPELS zelf een inleidend woord bij zijn boekwerk had geschreven, zou hij zekerlijk den Kapitein VAN MEURS, die hem op zoo waardige wijze bijna onmiddellijk is voorafgegaan, en wiens handschriften op krijgshistorisch gebied hij herhaaldelijk heeft geraadpleegd, een woord van dankbare hulde en herinnering niet hebben onthouden.

De handschriften toch van den Kapitein VAN MEURS behelzen een tactisch-critische beschrijving van nagenoeg alle expeditiën dezer eeuw in Nederlandsch-Indië, en zijn nog aan de Academie voorhanden.

In het tijdvak tusschen het overlijden van den Kapitein VAN MEURS, en het optreden van den Heer NIJPELS als leeraar in de O.-I. krijgsgeschiedenis, werd deze wetenschap onderwezen door den tegenwoordigen Luit.-Kolonel G. B. HOOIJER, o. a. bekend door zijn »Krijgsgeschiedenis van Nederlandsch-Indië van 1811—1894» en door zijn, in samenwerking met den kapitein der genie W. COOL (eveneens oud-leeraar aan de Koninklijke Militaire Academie), geschreven werk over de expeditie naar Lombok.

Ook voor dit tijdvak kan dus worden verklaard, dat het onderwijs aan uitstekende handen was toevertrouwd, terwijl als men het voorwoord van U hooggeleerde leest, men zou meenen, dat eerst sedert het optreden van den Kapitein NIJPELS, de nieuwe dageraad voor de beoefening van en het onderwijs in de O.-I. krijgsgeschiedenis was aangebroken!

Een dergelijke miskenning van vroegere zeer bekwame leeraars mocht ik niet zonder protest laten.

Wat nu betreft de waardeering, die de krijgsgeschiedenis bij het militair onderwijs geniet als bron van tactische en strategische studie, neem ik de vrijheid U hooggeleerde te verwijzen:

1°. naar het LEERBOEK der strategie en krijgsgeschiedenis van den tegenwoordigen Kolonel van den Generalen Staf M. H. J. PLANTENGA, waarin de krijgsgeschiedenis genoemd wordt:

»De belangrijkste van alle militaire wetenschappen, welker beoefening een noodzakelijk vereischte is tot het verkrijgen van een helder inzicht in de practijk der oorlogvoering»;

2°. naar het LEERBOEK der tactiek van den Kapitein A. HOOGEBOOM, hoofd van onderwijs in de tactische en aanverwante vakken aan de Koninklijke Militaire Academie en van den Kapitein van den Generalen Staf G. J. C. A. POP, waarin de krijgsgeschiedenis genoemd wordt: »de voornaamste bron van krijgskundige studie, omdat naast oorlogservaring haar bestudeering het

beste middel vormt, om zich voor de hoogstgewichtige en verantwoordelijke taak van troepenleider te kunnen voorbereiden en ontwikkelen”.

Zie, waar zulke meeningen in de officieele leerboeken van de Koninklijke Militaire Academie als GRONDWAARHEDEN worden vooropgesteld en daarop door een voor zijn taak berekend personeel wordt voortgebouwd, daar vermeen ik U het recht te mogen ontzeggen, om van »onverantwoordelijke verwaarloozing” te spreken.

Dat het onderwijs in de krijgsgeschiedenis »tot voor kort” bestond »uit weinig anders dan wat feiten en beschouwingen, los samenhangend, halfbegrepen door den onderwijzer zelf”, is een bewering, die mede zeer gemakkelijk te weerleggen is.

De onjuistheid daarvan zal gereedelijk door U hooggeleerde worden ingezien, indien U slechts even de moeite wilt nemen de beide hierboven genoemde leerboeken op te slaan.

Zowel in het eene, als in het andere leerboek zult U telkens de lessen der tactiek en der strategie, door voorbeelden uit de krijgsgeschiedenis zien toegelicht en opgehelderd.

Ik meen hiermede U hooggeleerde het onbillijke en onjuiste van uw oordeel in het door U geschreven voorwoord aangetoond te hebben, het verder aan uw billijkheidsgevoel overlatende, op welke wijze U hooggeleerde het begane onrecht wilt herstellen.

Geloof mij intusschen,

Hoogachtend,

Uw WelEd. Hooggel. Dw. Dienaar,

P. C. DE WILDE,

*Majoor der Artillerie, 1ste Officier aan de
Koninklijke Militaire Academie.*

ONDERWIJS IN OOST-INDISCHE KRIJGSGESCHIEDENIS.

Den HoogEdelGestregen Heer P. C. DE WILDE,
Majoor der Artillerie, 1ste Officier aan de Koninklijke
Militaire Academie.

HoogEdelGestrenge Heer!

Gij laat het aan mijn »billijkheidsgevoel over het begane onrecht te herstellen” in zake mijn uitingen over den eerbied voor de studie der krijgsgeschiedenis bij vele onzer officieren in het algemeen en over de daarvan door mij onderstelde oorzaak; het onderwijs in dat vak aan de Koninklijke Militaire Academie in het bijzonder.

Zeer zeker zou ik niet aarzelen het onrecht door een ruiterlijke erkenning van mijn ongelijk te herstellen, wanneer ik inderdaad overtuigd was onrecht te hebben begaan. Dit is evenwel het geval niet. Veroorloof mij daarom U uiteen te zetten, waarom ik blijf bij de meening, die ik in mijn voorrede voor het boek van den Kapitein NIJPELS heb uitgesproken.

Vooraf ga de uitdrukkelijke verklaring, dat ik met mijn opmerkingen NIET het oog heb gehad op het onderwijs in de krijgsgeschiedenis van het Rijk in EUROPA. Mocht misschien deze of gene — en ik ben na lezing en herlezing van uw brief niet geheel zeker, dat ook gij niet tot hen behoort — uit de een of andere zinsnede het tegendeel opgemaakt hebben, uit de voorrede in haar geheel blijkt m. i. duidelijk, dat deze opvatting ONJUIST is en ik alleen heb gesproken over het onderwijs in de OOST-INDISCHE krijgsgeschiedenis aan de Koninklijke Militaire Academie, ook zonder te denken aan den officier, toevallig thans met dat onderwijs belast.

Ik heb mij dus ook alleen hierop te verdedigen, wat ik tegenover iemand van uw positie bij het militaire onderwijs gaarne doe.

Gij twijfelt aan mijn »ernstig en degelijk onderzoek” in deze. Het zij mij vergund U te zeggen, waarop mijn beweringen steunen. Vooreerst op het getuigenis van EEN DER BENOEMDE OFFICIEREN ZELF, die bij mij kwam om hulp en raad. U, die aan de Militaire Academie werkzaam zijt, kan het niet onbegrijpelijk zijn, wien ik bedoel, maar er zijn redenen, die mij verbieden

zijn naam in het openbaar te noemen, o. a. zijn afwezigheid buitenslands. Mededeelingen omtrent het VROEGER in dat vak gegeven onderwijs — ik wensch wederom geen namen van ten deele reeds lang overleden verdienstelijke officieren te noemen — ontving ik van verscheidene oudere officieren, wier verklaringen alle ongeveer op hetzelfde neerkwamen. Ik wil intusschen niet verhelen, dat ik in de laatste dagen ook enkele berichten van tegenovergestelden aard ontving, die mij evenwel nog geen reden geven op mijn woorden terug te komen: het getuigenis van een betrouwbaar OFFICIER-INSTRUCTEUR ZELF, DIE HET VAK MOEST DOCEEREN EN IN HET DOOR MIJ BESCHREVEN GEVAL VERKEERDE, en van een aantal LEERLINGEN (cadets), die niet tot de domsten behoorden, woog bij mij zwaar. Ik hoop, dat gij mij niet zult verdenken mij door losse praatjes te hebben laten misleiden.

Ik weet zeer goed, dat er sedert 20 jaren in dit opzicht verbetering merkbaar is, maar men zal moeten erkennen, dat 1°. de vroegere toestand nog nawerkt in de meening van vele ouderen; 2°. ook bijv. voor 10 jaren het onderwijs nog niet was, wat het moest zijn. Ik ben intusschen verre van te meenen, dat eerst met de komst van den Heer NIJPELS de zon is opgegaan, of dat zijn werk »als model» moet gelden enz., wat een paar uwer collega's mij dezer dagen wel wilden toedichten. In het algemeen acht ik het gewenscht geen PERSONEN, levend of reeds overleden, in dezen strijd te betrekken, maar liever bij de ZAKEN te blijven. Met alle achting voor de door U genoemde personen, wier verdiensten ik gaarne in hun waarde laat, ga ik dus op dit punt niet verder in: hetzij voldoende U te zeggen, wie mijn zegslieden waren.

Vergun mij U nog met een enkel woord van replek te dienen op het slot van uw schrijven. Dat in LEERBOEKEN VAN STRATEGIE EN KRIJGSGESCHIEDENIS met grooten eerbied van deze laatste wetenschap wordt gesproken, is waarlijk geen wonder! Mij dunkt, het was allermint noodig geweest DIT door aanhalingen te staven. Deze zaak is trouwens door aanhalingen uit boeken moeilijk te beslissen. Zij nemen niet weg, dat het vak of een onderdeel daarvan, als het door mij bedoelde, toch verkeerd gedoceerd kan worden, en bovendien, dat BUITEN de kringen van de officieren-instructeurs andere meeningen gangbaar kunnen zijn, ook al schroomt men soms die hier te lande in zuiver militaire kringen uit te spreken.

Met de meeste hoogachting en mijn beste wenschen voor den bloei der ook aan uw zorgen toevertrouwde inrichting, zoo hoogst belangrijk voor het leger, ben ik

Uw Dw. Dienaar,
P. J. BLOK.

Wederantwoord aan den WelEdel Hooggel. Heer Dr. P. J. BLOK, Hoogleeraar te Leiden.

WelEdel Hooggel. Heer!

In uw antwoord in *Het Vaderland* van 16 October op mijn aan U gerichten open brief wordt door U verklaard:

»Zeer zeker zou ik niet aarzelen het onrecht door een uiterlijke erkenning van mijn ongelijk te herstellen, wanneer ik inderdaad overtuigd was onrecht te hebben begaan. Dit is evenwel het geval niet.»

Alvorens er toe over te gaan de gronden nader te ontleden, waarop U vermeent bij uw in het voorwoord bij het werk van den Kapitein NIJPELS uitgedrukte meeningen te blijven volharden, zij het mij veroorloofd allereerst akte te mogen nemen van eenige in uw bovenbedoeld antwoord afgelegde verklaringen en wel:

1°. »dat U bij uw opmerkingen niet het oog hebt gehad op het onderwijs in de krijgsgeschiedenis van het Rijk in Europa.»

Ofschoon het er niet bepaaldelijk staat, wil ik aannemen, dat ik deze verklaring nog in ruimer zin mag opvatten en dat door mij aan de woorden »van het Rijk in Europa» de meer uitgebreide beteekenis mag gehecht worden van onderwijs in de krijgsgeschiedenis van de Europeesche Rijken in Europa, met andere woorden Europeesche krijgsgeschiedenis.

Het is toch bijna overbodig U te verzekeren, dat van de lessen op krijgskundig gebied, die de Napoleontische oorlogen, de Fransch-Duitsche oorlog, de Russisch-Turksche oorlog, enz., enz., hebben opgeleverd, bij het onderwijs ruimschoots partij getrokken wordt.

Hoewel voorts velen met mij uit uw voorwoord den indruk ontvingen, dat de krijgsgeschiedenis in het algemeen door U werd bedoeld, ofschoon meer in het bijzonder Oost-Indische krijgsgeschiedenis door U ter sprake werd gebracht, zoo wil ik toch, na uw dienaangaande afgelegde verklaring, mij bij de verdere bespreking alleen tot de Oost-Indische krijgsgeschiedenis bepalen.

2°. »dat U in de laatste dagen ook enkele berichten van tegenovergestelden aard ontvingt.»

Uit die verklaring, die dus de O.-I. krijgsgeschiedenis betreft, meen ik te

mogen opmaken, dat reeds andere stemmen, dan die ik deed hooren, U van het onjuiste van uw oordeel hebben trachten te overtuigen.

3°. »dat U zeer goed weet, dat er sedert 20 jaren in dit opzicht verbetering merkbaar is.»

4°. »dat U verre zijt van te meenen, dat eerst met de komst van den Heer NIJPELS de zon is opgegaan, of dat zijn werk als model moet gelden.»

Zie, indien ik deze verklaringen goed naga, kan ik mijn bevreemding niet verhelen, dat U in uw voorwoord de woorden bezigt: »tot voor kort» en dat U alsdan in zoo heftige bewoordingen het onderwijs in de Oost-Indische krijgsgeschiedenis aanvalt, om te eindigen met de woorden: »Dit moet en zal verbeterd worden: ik twijfel er geen oogenblik aan. En dan zal ook de krijgsgeschiedenis te onzent de plaats innemen, die haar toekomt.»

Met die verklaringen voor mij had ik van U hooggeleerde wel degelijk een ruitelijke erkenning van uw ongelijk verwacht.

Nu U evenwel uw meening blijft handhaven, zooals door U in uw antwoord wordt verklaard, kan ik niet anders doen dan herhalen, dat van 1874—1890 het onderwijs aan den gewezen Kapitein VAN MEURS was opgedragen en deze officier zich daarvan op een wijze heeft gekwet, die allen lof verdient en dat na hem de Overste HOOFJER met dat onderwijs was belast.

Wel zegt U het niet gewenscht te achten personen hetzij levend of reeds overleden in den strijd te betrekken, doch ik vraag U: indien slechts twee leeraren in de laatste 20 jaren vóór de komst van den Heer NIJPELS als leeraar in de Oost-Indische krijgsgeschiedenis optraden en dat onderwijs en die onderwijzers door U worden besproken, als in uw voorwoord het geval is, of die personen dan niet door U in den strijd worden betrokken?

Tegen wien of tegen wat wordt dan wel strijd gevoerd? zou ik geneigd zijn te vragen.

Ik weet niet of de Heer NIJPELS van den inhoud van uw voorwoord bij zijn werk kennis draagt, doch ik moet wel aannemen, dat hij daarvan onkundig is, daar ik mij toch niet kan begrijpen, dat hij daarmede zal instemmen.

Zoodra hem dan ook dit voorwoord bekend is, verwacht ik van hem, dat hij als ridderlijk en geridderd officier een woord van protest zal doen hooren tegen de wijze van bespreking van den arbeid van zijn voorgangers, welke arbeid, ik herhaal dit, hem niet onbekend kan zijn.

Over het onderwijs van den Kapitein VAN MEURS zal hij moeilijk een oordeel kunnen vellen, daar hij niet het voorrecht heeft gehad, dat onderwijs te kunnen bijwonen.

Alsnu overgaande tot de ontleding van de gronden, waarop U bij uw meening blijft volharden, namelijk: »mededeelingen die U ontvingt van verschillende voormalige cadetten uit verschillende jaren, op wier getuigenis U meent te mogen vertrouwen en van verschillende oudere officieren, wier

verklaringen alle ongeveer op hetzelfde neerkomen; alsmede op de getuigenis van »een der benoemde officieren zelf», die »bij U om hulp en raad kwam», veroorloof ik mij U er op te wijzen, dat er zelfs bij de meest volmaakte inrichting van het onderwijs, in welk vak ook, steeds leerlingen worden gevonden, die voor dat vak weinig liefde gevoelen, daardoor van het onderwijs daarin gegeven weinig vruchten wegdragen en alsdan veelal geneigd zijn de schuld daarvan op het onderwijs of den onderwijzer te werpen.

De getuigenis van de personen onvoorwaardelijk als waar aan te nemen, kan zekerlijk niet voor degelijk onderzoek gelden, vooral niet wanneer daartegenover staat het getuigenis van anderen, die — zooals U mededeelt — het tegenovergestelde verklaren.

Het doet mij daarom leed, dat in dezen strijd met open vizier de namen van uw berichtgevers moeten verzwegen worden, omdat juist die namen een indruk kunnen vestigen omtrent het gewicht hunner verklaringen.

Zoolang mij die namen niet bekend zijn, moet ik bij mijn bekendheid met het gegeven onderwijs hen wel rangschikken als behorende tot de door mij geschetste categorie.

Dat een officier, die het onderwijs in de Oost-Indische krijgsgeschiedenis vrijwillig op zich neemt — zooals steeds het geval is — zich bij U meent te moeten aanmelden om hulp en raad, kan toch bezwaarlijk als een bewijs worden aangehaald, dat zijn onderwijs zal zijn, als door U is geschetst, eerder zou men daaruit kunnen besluiten tot zijn ernstigen wil om goed onderwijs te geven, als had hij dan ook dien raad en die hulp bij tal van officieren kunnen inwinnen, die hun sporen op het gebied van krijgsgeschiedenis hebben verdiend.

Ten slotte zij het mij vergund U hooggeleerde op een kleine onjuistheid te wijzen in de voorlaatste zinsnede van uw repliek.

U doet het aldaar voorkomen alsof ik alléén het leerboek van strategie en krijgsgeschiedenis had aangehaald, terwijl door mij ook een aanhaling werd gedaan uit het leerboek der tactiek van de Kapiteins HOOGEBOOM en POP, en dit als bewijs, dat bij het onderwijs in laatstbedoeld vak de studie der krijgsgeschiedenis als van het hoogste gewicht wordt beschouwd.

Het spijt mij te moeten verklaren, dat door uw antwoord bij mij de meening is versterkt, dat uw onderzoek in deze aangelegenheid niet ernstig en degelijk is geweest, en ik zal die meening blijven koesteren, zoolang geen andere bewijzen voor dien ernst en die degelijkheid dan de door U hierboven vermelde worden aangevoerd.

Geloof mij intusschen,

Hoogachtend,

Uw dw. dr.,

P. C. DE WILDE.

Aan Majoor DE WILDE.

Hoogedelgestrenge Heer !

De discussie over het in mijn herhaaldelijk genoemde voorrede beweerde gaat den verkeerden kant uit. Gij hebt mijn antwoord zeer oplettend gelezen, wat mij niet anders dan aangenaam kan zijn, en daarin aanleiding gevonden tot een »wederantwoord», dat uw scherpzinnigheid en handigheid eer aan doet, wat mij om uwentwil zeer verheugt.

Vergun mij evenwel U te doen opmerken, dat deze zaak niet is uit te maken met handige omkeering van argumenten en even handige (maar onjuiste) uitlegging van mijn woorden met het doel mij in tegenspraak te brengen met mij zelve. Ik zal U op dien zijweg niet volgen, evenmin als ik mij zal laten verlokken tot het noemen van namen van uitteraard in Indië aanwezige officieren, of mij zal laten verleiden tot het in het debat slepen van den Heer NIJPELS, die intusschen tot uw naricht — dat meen ik wel te mogen mededeelen, ofschoon het eigenlijk overbodig is — mijn voorrede gaarne in zijn boek opgenomen zag. Ik moet U evenwel kortelijk herinneren, dat mijn uiting: »er is verbetering merkbaar», nooit kan beteekenen, dat ik vind, dat de zaak nu in orde is; verder, dat het voor ieder, die lezen kan, duidelijk moet zijn, dat ik — altijd namen van overleden of nog levende personen buiten debat latend — zeer zeker het oog had op het onderwijs in Oost-Indische krijgsgeschiedenis, laat ons zeggen vóór 10 jaren. Ik verzeker U verder, dat ik niet alleen mondelinge inlichtingen ontving, maar ook bijv. de bewuste dictaten kon inzien en dat ik dezer dagen behalve een paar protesten tegen mijn bewering omtrent de stemming in het officierenkorps, herhaaldelijk bewijzen van instemming met mijn voorrede kreeg. Gij zult mij weder moeten toestaan geen namen te noemen, al zouden deze zeer vóór mijn meening getuigen, als ik ze wilde noemen: gij kunt zoo goed als ik weten, dat hiertegen in een gesloten korps eigenaardige bezwaren bestaan, vooral waar het jongere officieren aangaat.

Ik herhaal dus, dat ik liever bij de zaken dan bij de personen blijf en eindig dan ook dit mijn slotwoord aan U met te constateeren: dat gij

tevreden zijt met een methode van historisch onderwijs, die ik te eenenmale onvoldoende keur.

Gij hebt natuurlijk de vrijheid deze meening voor kennisgeving aan te nemen, maar ik heb van mijn zijde de vrijheid haar uit te spreken op grond van naar mijn meening vertrouwbare inlichtingen. Ik wees U aan, van welken aard die waren, maar het spijt mij te moeten zeggen, dat U blijkbaar meer gewicht hecht aan de namen mijner zegslieden dan aan de zaken, die zij mededeelden. Toch zal ik U, als gij wilt, alsnog mondeling of schriftelijk, naar uw keuze, zeer gaarne in het belang van het onderwijs aan de Koninklijke Militaire Academie daarmede in kennis stellen, zoodra U mij het verlangen daartoe kenbaar wilt maken.

Met de meeste hoogachting ben ik overigens,

Uw dw. dr.

P. J. BLOK.

Slotwoord aan den Hooggeleerden Heer Dr. P. J. BLOK.

WelEdel Hooggeleerde Heer!

Van uw wederantwoord in het dagblad *Het Vaderland* van 26 Oct. jl. heb ik met aandacht kennis genomen.

Ik zal er mij evenwel van onthouden nogmaals te trachten U van het onbillijke en ongegronde uwer beschuldigingen in uw voorwoord bij het werk van den Kapitein NIJPELS te overtuigen, omdat ik het vruchteloze van die pogingen thans inzie, doordat U hooggeleerde, naar mijn meening, ook nu weer in uw antwoord, evenals in uw voorwoord blijken geeft beschuldigingen te durven neerschrijven, zonder daarvoor bewijzen aan te voeren.

U beschuldigt mij toch in uw bovenbedoeld antwoord van »handige omkeering van argumenten» en »even handige (maar onjuiste) uitlegging uwer woorden» met het doel U »in tegenspraak met U zelve te brengen», terwijl door U tot staving van dit minder vleierend oordeel — omkeering van argumenten en onjuiste uitlegging van woorden — geen enkel voorbeeld wordt aangehaald, of geen enkel bewijs wordt aangevoerd. Voorwaar zeer gemakkelijk. Voorts eindigt U met te constateeren: »dat ik tevreden ben met een methode van historisch onderwijs, die U te eenenmale onvoldoende keurt». Waar ik evenwel deze meening heb neergeschreven wordt door U weder niet gemeld en het is dan ook volkomen onjuist zoo daaruit werd afgeleid, hetgeen wellicht zou kunnen gebeuren, dat ik met het onderwijs in Oost-Indische krijgsgeschiedenis tevreden zou zijn in dien zin, dat niet zou worden getracht dit onderwijs steeds meer aan de eischen te doen beantwoorden.

Ik wil zelf gaarne in het openbaar verzekeren, dat ik elk en een iegelijk dankbaar zal zijn, die mij met betrekking tot het onderwijs aan de Koninklijke Militaire Academie welwillende en gegronde opmerkingen maakt en dat ik zooveel in mijn vermogen is, die opmerkingen ten nutte van het onderwijs zal aanwenden.

Doch waartegen ik — zooals uit mijn »Open brief» in het dagblad *Het Vaderland* van 15 October blijkt — allereerst met verontwaardiging ben opgekomen, is de toelg, die blijkbaar uit den inhoud der voorlaatste zin-

snede van uw voorwoord in het licht treedt, om den arbeid en de toewijding van de voorgangers van den Heer NIJPELS af te breken en het te doen voorkomen of op dit oogenblik voor de Oost-Indische krijgsgeschiedenis alleen heil was te verwachten van het leerboek van den Heer NIJPELS en van zijn vroegere tot eigen gebruik samengestelde leerboeken.

Kan de Heer NIJPELS zich met dien toeleg, die voor een ieder duidelijk is, vereenigen — hetgeen ik thans uit uw antwoord zou moeten afleiden — dan spijt mij dit zeer ter wille van de achting, die ik hem toedraag. Voor ik evenwel hieromtrent bepaalde zekerheid heb wil ik in deze zaak aan een misverstand denken.

Ten slotte deel ik U mede, dat ik den redacteur van *De Militaire Spectator* beleefd heb verzocht onze geheele gedachtenwisseling in zijn vaktijdschrift op te nemen, opdat de, in deze aangelegenheid meest bevoegde en meest betrokken personen, zich een oordeel kunnen vormen over de al of niet gegrontheid van mijn protest.

Ik geef U voorts de verzekering, dat ik niet dan in de uiterste noodzakelijkheid tot verdere bespreking dezer zaak in het openbaar zal overgaan, terwijl ik mij de vrijheid voorbehoud uw afbrekende critiek als »onverdiend en door geen enkel bewijs of voorbeeld gestaafd» te blijven beschouwen.

Intusschen verblijf ik met de meeste hoogachting,

Uw dw. dr.

P. C. DE WILDE,
Majoor der Artillerie.

Wagner's ontwerpen van tijdelijke bevestiging bij aanwending van lichte pantsers,

DOOR

J. C. SWAVING.

Kapitein der Artillerie.

(*Vervolg van N°. 10, blad. 674.*)

MEIJER's-systeem met betonwerk.

Gelijk reeds gezegd is, bestaat MEIJER's-systeem uit eene viervoudige schaakvormige linie, ongeveer 1500 M. diep, door 4 soorten van werken gevormd. Over eene lengte van 3 KM. van den gordel komen twee stel voor van elk dier 4 werken, totaal dus 8, welke alzoo vergeleken kunnen worden met één fort van BUINIZKI, ook op 3 KM. gordellengte voorkomende.

MEIJER berekent voor die 8 werken een arbeidsduur van 27.904 dagwerk of, bij 1000 arbeiders, van 4 weken tegen 12, welke door BUINIZKI werden aangegeven. In zooverre zou hij dus zeer in het voordeel zijn.

Maar MEIJER's voorstellen in detail nagaande, blijkt dat de teekeningen niet nauwkeurig en de berekeningen niet juist zijn. Bij het grondverzet wordt 5 à 6 M³. per dagwerk aangenomen, hetgeen alleen mogelijk is als de grond éénmaal geworpen wordt. Dit is echter niet het geval, veilig mag men alzoo stellen 3¹/₂ M³., bij het zwaardere profiel der infanterieschansen 2¹/₄ M³. Voor betonarbeid is 2 M³. per dagwerk gesteld, hetgeen echter maar 1¹/₃ M³. bedraagt; terwijl bij den kazemattenbouw men in het onzekere verkeert aangaande de ruimte die er voor portalen afgaat.

Verder vermeent WAGNER dat MEIJER zich in de schalen van $\frac{1}{1000}$ en $\frac{1}{1000}$ vergist heeft. Dit niet kunnende nagaan, daar wij niet in het bezit van MEIJER's schetsen zijn, willen wij alleen de opmerking maken, dat uit WAGNER's teekeningen nu volgt:

IV. S. 22. D. N°. 11.

Batterij.	Afstand der vuurmonden.	Bezetting.	M ¹ . Kazemat.
Flank-	150 M.	7 man	16
Centraal-	100 » (kanonnen)	18 »	62
	80 » (houwitsers)		
Reserve-	80 »	10 »	32

Volgens de schaal $\frac{1}{1000}$, gelijk WAGNER aanneemt, zou de kazemat-ruimte voor de geringe bezetting dus veel te groot zijn. Ook blijven bij de schaal van $\frac{1}{1000}$ de afstanden tusschen de vuurmonden 75 tot 40 M., waarlijk nog ruim voldoende.

Wij laten dit echter daar, volgen WAGNER, waar hij zijne eigen berekeningen maakt, en kiezen uit de 4 soorten van werken tot voorbeeld alleen de centraalbatterij en de infanterieschans. Wanneer men later tot gewijzigde ontwerpen mocht overgaan, is uit die opgaven wellicht nut te trekken.

Zonder de zekerheid te erkennen, die de gewelven geven tegen het inslaan van *zware* brisante granaten, houdt WAGNER zich overigens aan MEIJER's schetsen en komt dan tot de volgende gegevens voor het ijzeren geraamte der kazematten volgens de SCHUMANN-constructie:

grondbalken $\left[\quad \quad \right]$ van 37.8 KG. per M¹. ,
 stijlen en gewelfbeugels » 41.9 » ,
 dwarsbalken $\left[\quad \quad \right]$ » 22.3 » ,
 met bijberekening van klein ijzerwerk, als: hoekijzers, lasschen en bouten, bedraagt dit per M¹. 580 KG. Om dit geraamte te monteeren, stelt SCHUMANN 3 dagwerk per M¹.

Het geraamte, met baksteen in cementmortel (1 vol. cement en 3 vol. zand) gemetseld, krijgt een vensterwand van 2, een gewelf en rugwand van $2\frac{1}{2}$ steen.

Op 1 M³. metselwerk heeft men 400 steenen, 100 L. cement en 300 L. zand noodig; ter uitvoering zijn voor 4 M³. , met inbegrip van het stellen der formeelen, 3 metselaars en 2 opperlieden één dag bezig. Alzoo $\frac{5}{4}$ dagwerk per M³.

De ommanteling met beton is bij BUINIZKI behandeld.

Onderscheid moet worden gemaakt tusschen het onderkomen binnen het ijzeren geraamte: M¹. *kazemat*, — en de geheele lengte van dat geraamte, met inbegrip van zijmuren van beton voor de taluds: M¹. *kazemattenbouw*.

Centraalbatterij. Deze bestaat uit eene zeer stompe flèche met facen van 100 M. In het midden en aan de uiteinden staan de 3 P. K. (snelvurende kanonnen van 5.7 cM. in lichte pantsers), daartusschen twee kazematten. 100 M. achter de flèche is eene nieuwe borstwering van 80 M. opgeworpen voor de

beide P. H. (houwitsers van 12 cM. in uitneembare pantserstanden). Het geheel is omgeven door eene spiraalhindernis.

De berekening is nu:

1. <i>Grondverzet.</i> Uitgraving 2 P. H.	260 M ³ .
» 3 P. K.	30 »
» 88 M ¹ . kazemattenbouw.	2460 »
» 360 » binnenruimte.	3240 »
» 940 » hindernis-gracht.	9400 »

15.390 M³.

2. *Metselwerk.* Kazematten, 62 M¹. à 4.73 M³. = 294 M³., waarvoor 117.600 steenen, 236 ton cement, 89 M³. zand.

3. <i>Betonwerk.</i> Voor 2 houwiterstanden	200 M ³ .
» 3 kanonstanden	54 »
» ommanteling der kazematten.	1570 »

1824 M³.,

waarvoor 2920 ton cement, 1095 M³. zand, 1460 M³. steenslag.

4. *IJzerwerk.* 62 M¹. geraamte à 580 KG. . . . . 35.960 KG.

5. *Spiraalhindernis.* 1030 M¹. à 45 spiralen. . . . . 46.350 spiralen.

Voor de uitvoering zijn noodig:

15.390 M ² . grondverzet à 3.5 M ³ . per dagwerk.	4397
294 » metselwerk » 1 » » ⁵ / ₄ »	368
1824 » betonwerk » 1 » » ³ / ₄ »	1368
62 M ¹ . kazemat, monteeren van het geraamte	186
2 houwiterstanden monteeren	50
1030 » spiraalhindernis.	515

Totaal. . . . 6884 dag-

werk, waarvoor MEIJER slechts 4500 stelt.

Infanterieschans. Met zijne drie, elkaar flankerende, opstellingen voor de pelotons wordt deze schans als bekend aangenomen. MEIJER's project kan hier niet geheel gevolgd worden; het zou slechts 20 M². uitgravingsprofiel geven, dat geheel onvoldoende is voor de voorliggende aarddekking. Daarom laat WAGNER het geheele profiel 1 M. zakken, de uitgraving wordt dan — 2 M. in plaats van — 1 M., de vuurlijn komt op + 3 M. in stede van + 4 M., het uitgravingsprofiel wordt 36 M². in plaats van 20 M².

1. *Grondverzet.* 500 M¹. borstwering à 36 M². dwarsprofiel 18.000 M³.

1150 » hindernis-gracht . . . . . 11.500 »

2. *Metselwerk.* 346 » à 4.73 M³. . . . . 1.637 »

3. *Betonwerk.* Ommanteling dik 2 M. vóór en
minstens 1 M. boven. . . . . 7.313 »

4. *IJzerwerk.* 346 » geraamte à 580 KG. . . . . 200.680 KG.

5. *Hindernis.* 1150 » à 45 spiralen. . . . . 51.750 spiralen.

Uitvoering :

29,500 M ³ .	grondverzet à 3 ¹ / ₂ M ³ .	in 1 dagwerk.	. . . . .	8430
1637 »	metselwerk » 1	» » ⁵ / ₄ »	. . . . .	2050
7313 »	betonwerk » 1	» » ³ / ₄ »	. . . . .	5485
346 M ¹ .	kazemat » 1	» » 3 »	. . . . .	1038
1150 »	hindernis » 1	» » ¹ / ₂ »	. . . . .	575

 17.578 dag-

werk, waarvoor MEIJER 10.000 rekent.

Aan materialen zijn dus MEIJER's werken, bij BUINIZKI vergeleken, zeer in het nadeel; bij minder grondverzet is het beton- en muurwerk, maar vooral het ijzerwerk, beduidend meer. Aan arbeidstijd rekent WAGNER op 3 KM. front 62.800 dagwerk voor MEIJER, tegen 88.150 voor BUINIZKI. Oppervlakkig zou MEIJER dus in ²/₃ van den tijd gereed zijn; doch dit is schijn, geen werkelijkheid. BUINIZKI's hooger cijfer wordt alleen door het meerdere grondverzet veroorzaakt, waarvoor allerlei soort van arbeiders te gebruiken zijn. MEIJER heeft veel meer werklieden in steen en ijzer noodig; ook is het materieel, waarvan men vooraf kan nagaan dat het *nooit tijdig* genoeg ter plaatse zal zijn, zeer groot. En al waren die ontzettende hoeveelheden fabrikaat in het land aanwezig, dan nog zouden de transportverhoudingen bij MEIJER veel ongunstiger wezen.

Hoogst zonderling is het zeker, dat de aanvoer van den lichten pantser-trein van 224 P. K. en 96 P. H., met 1200 schoten, bij het overige transport in het niet verzinkt. Hiervoor zijn 672 wagens of 14 spoortreinen voldoende, tegenover 2350 spoortreinen van 100 assen voor het bouwmate-riël.

MEIJER heeft voor het vervoer van dit laatste dus 50°/_o meer noodig dan BUINIZKI; in plaats van 66 dagen alzo 99, vermeerderd met 2 weken voor den aanleg der veldbanen. Zodoende is al bewezen, dat de tijd van aanleg niet korter zou wezen. Om hierin eenigszins tegemoet te komen, kan men een dag- en nachtdienst organiseeren, zoomede het aantal laders en lossers vermeerderen.

Doch dan komt men niet verder. BUINIZKI had 16 losplaatsen; MEIJER heeft er 128, schaakvormig gelegen. Aan karrenvervoer valt niet te denken, uitsluitend aan veldbanen, waarvan 200 KM. noodig zijn. Het technisch personeel zal dus verdubbelen, 10 spoorwegcompagnieën zijn voor aanleg noodig en 18 voor de exploitatie der veldbanen.

Allervreemdst is het bij dit alles dat het gewichtigste element, dat der P. K. en P. H., geen rol speelt; het wordt door den bouw geheel beheerscht. Deze omstandigheid nagaande, vorderen de betonbouw der geschutstanden slechts ¹/₃₀, de inrichting daarvan ¹/₆ en de aanvoer van het pantserpark ¹/₆₆ van den geheelen arbeid.

MEIJER's-systeem zonder betonwerk als improvisatie.

Eigenlijk heeft MEIJER hiervoor twee typen: *een tijdelijk* met kazematten, gemaakt van beugels, beschoten met hout en ommanteld met rails; *een vluchtig*, waarbij Wellblech en houten blindeeringen toegepast worden. Alleen van het vluchtige type geeft hij eene berekening, die WAGNER aan de hand van het Deutsche voorschrift voor de veldbevestiging van 1893 nawerkt.

Voor de Wellblech-constructie zijn noodig per M¹. 2 bladen, te zamen met klemmen en nagels 200 KG. (1) wegende, en 5 M¹. grondbalk. Het vervaardigen der grondliggers vordert 1 dagwerk per M¹., het stellen van Wellblech 3 M¹. per dagwerk. Voor iederen gevelwand zijn noodig 11 M¹. stijlen en 7 M². balken, het maken en stellen van dien wand eischt 3 dagwerk.

In de centraalbatterij komt nog 10 M¹. beugelkazemat van het provisorische type. Het ijzeren geraamte daarvan bedraagt 6000 KG. Ter vulling der tusschenruimten heeft men noodig 320 M¹. balken van 0.25 in het vierkant, voor de beide gevelwanden 64 M¹. van 0.30 in het vierkant, alzoo 28 M³. verwerkt hout wegende 22.400 KG. Voor de ommanteling 63 M². rails zijnde 356 M¹. à 37 KG. Dit alles weegt te zamen 19.830 KG. Voor den bouw, het monteeren van het geraamte, het aanbrengen en verwerken van het hout en van de rails, zijn minstens 150 dagwerk noodig.

Centraalbatterij.

1. Grondverzet.	312 M ¹ .	borstwering zonder onderkomen	à 14 M ³ .	4368 M ³ .
	40 »	» met »	» 12 »	480 »
	3	kanonstanden	» 10 »	30 »
	2	houwiterstanden	» 120 »	240 »
	780 »	hindernis-gracht à 3 M ³ .	. . . . .	2340 »
		totaal		7458 M ³ .
2. Beugelstanden voor een onderkomen van 10 M ¹ .		profielijzer voor geraamte.		6000 KG.
		balken 28 M ³		16.800 »
		rails 346 M ¹		19.830 »
		totaal		42.630 KG.
3. Wellblech voor 4 onderkomens te zamen 30 M ¹ .		30 M ¹ . Wellblech.		6000 KG.
		grondbalken	} 14 M ³	8400 »
		stijlen voor 8 gevelwanden		
		ribben » » »		
				14.400 KG.
4. Wellblech-bekleding voor:		3 kanonstanden	à 12 M ² .	} 90 M ² . à 34 KG. 3060 KG.
		2 houwiterstanden	» 27 »	
5. Hindernis.				35.100 spiralen.

(1) Het juiste gewicht van het bij ons gebruikelijke Wellblech is dezerzijds niet bekend.

Uitvoering.

7458 M ³ .	grondverzet à 3.5 M ³ . in 1 dagwerk.	. . . . .	2131
10 M ¹ .	beugelstand.	. . . . .	150
30 »	Wellblech timmerwerk	}	64
»	opstellen.		
5	geschutstanden Wellblech-bekleding	. . . . .	50
2	houwiterstanden monteeren.	. . . . .	50
780 »	hindernis.	. . . . .	390
Totaal.			. . . . . 2835 dagwerk

tegen 2000, zooals MEIJER opgeeft.

Infanterieschans.

1.	<i>Grondverzet.</i> 200 M ¹ .	borstw. zonder onderk. met bank.	14 ¹ / ₂ M ³ .	2900 M ³ .
	300 »	» met » » »	16 »	4800 »
	1150 »	hindernis-gracht à 3 M ³ .	. . . . .	3450 »
				11.150 M ³ .
2.	<i>Wellblech-onderkomen</i> voor 19 ruimten lang 300 M ¹ .			
	300 M ¹ .	Wellblech.	. . . . .	60.000 KG.
	1500 »	grondbalk.		
	38	gevelwanden met 418 M ¹ .	} 98 M ³ .	58.800 »
		stijlen en 266 M ¹ . rib.		
				118.800 KG.
3.	<i>Hindernis.</i>	. . . . .	. . . . .	51.750 spiralen.

Uitvoering.

11.150 M ³ .	grondverzet à 3 ¹ / ₂ M ³ . in 1 dagwerk.	. . . . .	3186
300 M ¹ .	Wellblech-timmerwerk	}	514
	stellen 400 »		
1150 »	hindernis 2 M ¹ . in 1 dagwerk	. . . . .	575
Totaal.			4246 dagwerk

tegenover 2000, die MEIJER aangeeft.

Alsnu nagaande hoe het met de uitvoerbaarheid gesteld staat, zij opgemerkt, dat deze improvisatie bestemd is om te dienen als men door den oorlog verrast is, tijdens den oorlog op een verwaarloosd punt eene vesting noodig heeft, of wanneer in 's vijands land — ter bescherming van gedetacheerde korpsen — bevestiging noodig is. MEIJER's voorbeeld bij Metz gaat niet op, omdat hij daar de *versterkte* bewapening van eene voorhanden vesting behandelt; terwijl men de *improvisatie* voor den gordel van 48 KM. moet nagaan.

Zijne berekening gaf aan voor 3 KM., dus voor een stel van 8 werken, 10,800 dagwerk; WAGNER vond 19,800. In 5 dagen gereed willende zijn, heeft men alzoo niet 2400, maar 4000 arbeiders per 3 KM. noodig, in het geheel dus 64,000 in plaats van 35,000. Het zal de vraag wezen, of er in de

nabijheid des vijands op troepen valt te rekenen; de veiligheidsdienst en de gevechtvaardigheid zullen nooit toelaten dat meer dan de helft voor arbeid bestemd wordt en zoo zouden 4 legerkorpsen verlangd worden, daar men wel nooit 64.000 arbeiders bij elkaar zal krijgen. Voor het grondverzet in 5 dagen zijn 50.000 schoppen noodig, voor de houtbewerking 16.500 dagwerk; dit hout moet reeds den 4den dag bewerkt zijn, omdat de grondaanvulling anders niet klaar komt. 5500 timmerlieden zouden dus aan het werk moeten worden gesteld.

Thans het vraagstuk van het vervoer.

Meer dan 6 miljoen KG., waarvan $\frac{1}{3}$ aan Wellblech voor de onderkomens en $\frac{1}{3}$ aan hout voor de blindeeringen, vorderen 13 spoortreinen. Voor de spiralen, met hun ongunstig laadvermogen, bovendien nog 42 spoortreinen. Voor het pantserpark, uit 224 P. K. en 96 P. H. met 1200 schoten bestaande, slechts 14 treinen.

Zoo zouden de spiralen driemaal meer spoortreinen vorderen dan het pantserpark!!!

En nu moet dit alles nog naar 128 bouwplaatsen vervoerd worden. Dit vordert voor de pantsers met 600 schoten 4800 ritten voor een tweespan, voor de volgende 600 schoten 1880, voor het bouw materiaal 6209, totaal 12.889 ritten. Bovendien voor de spiralen 21.095 eenspanritten. Voor die 5 dagen zou een voerwezen noodig zijn van 3400 wagens met 4700 paarden. Eene onmogelijkheid!

Het voorgaande samenvattende en de vraag stellende, hoe in 5 dagen de improvisatie te bewerkstelligen, zoo zou moeten worden voldaan aan de volgende voorwaarden en het onderstaande voorhanden dienen te wezen:

- 1°. Een gereedzijd ontwerp.
- 2°. 40 genie-officieren en 2 pionierbataljons.
- 3°. 60.000 bruikbare arbeiders of soldaten (waarvoor 4 à 5 legerkorpsen noodig), tenzij men over burgers in goed georganiseerde en uitgeruste arbeiderbataljons beschikt. Verder 5 à 6000 timmerlieden en ijzerwerkers.
- 4°. Gereedschap voor al het personeel.
- 5°. Tijdige aankomst van die werkkrachten in 70 spoortreinen.
- 6°. Verpleging en voldoende onderkomen.
- 7°. Behoorlijke werkplaatsen.
- 8°. Geschikte inrichting der stations voor snel ontladen, met het daartoe benoodigde personeel.
- 9°. Tijdige beschikking over 3400 wagens met 4800 paarden, alsmede over de fourage voor deze laatsten.
- 10°. Pantserpark van 224 P. K. en 96 P. H.
- 11°. De geheele voorraad Wellblech, beugels en spiralen dadelijk ter beschikking.
- 12°. Tijdige aankomst van dit materieel in 70 spoortreinen.
- 13°. Geen oponthoud bij het lossen en verdere vervoer.

Wanneer dit alles mogelijk ware, zou al het noodige nog niet verricht zijn. Het voorterrein moet opgeruimd, de communicatiën naar binnen gemaakt, voor de verpleging gezorgd worden, enz.; afgezien nog van den aanleg der gesloten enceinte.

Wel is de mogelijkheid niet uitgesloten dat een kleinere fortengordel gemaakt wordt en zijn uit het voorgaande de berekeningen daarvoor gemakkelijk af te leiden, maar toch blijft de behoefte aan personeel, materieel en vervoermiddelen zoo groot, dat men moeielijk zal kunnen beweren dat MEIJER's-systeem voor improvisatie geschikt is; niet alleen in het algemeen, doch ook *om de groote voordeelen der lichte pantsers tot hun recht te doen komen.*

Juister is daarentegen de opmerking dat MEIJER de improvisatie bemoeielijkt *niettegenstaande de groote voordeelen, welke de lichte pantsers door hunne eigenschappen juist waarborgen.*

IV. Wagner's-systeem van tijdelijke bevestiging dienende tot vesting-improvisatie.

Hiermede zijn wij tot het belangrijkste deel van WAGNER's studie genaderd. Ten einde beter in de gelegenheid te zijn om overeenkomst te zoeken tusschen zijne denkbeelden en die, welke voor de bevestiging der Amsterdamsche Stelling gewenscht zijn, verdeelen wij — met geringe afwijking der door hem in acht genomen volgorde — het onderwerp in vier deelen, nl: WAGNER's-stelsel; de mogelijke *toepassing* daarvan op de Amsterdamsche inundatiestelling als aanvulling van het permanente geraamte; de *uitvoering* van WAGNER's voorstellen; de *uitvoerbaarheid* daarvan, zijnde het verband tusschen werkkrachten, tijd en hulpmiddelen, welke uitvoerbaarheid ook vergeleken zal worden bij de improvisatiën van BUINIZKI en MEIJER.

1. WAGNER's-stelsel.

Dit hoofdstuk — uitmuntende door logischen betoogtrant — omvat: *algemeene beginselen, de inrichting der verschillende werken van den fortengordel, de gesloten kernomwalling en de sterkte der bezetting.*

A. Algemeene beginselen.

Bij de tijdelijke bevestiging staat, evenals bij die van duurzamen aard, het beginsel op den voorgrond, dat de vaste bezetting tot een minimum worde gebracht. Deze militaire eisch gaat in technisch opzicht gepaard met het streven:

- 1°. de *krachten, middelen en tijd van aanleg te beperken*;
- 2°. reeds vóór de voltooiing, zelfs zoo spoedig mogelijk na den aanvang, de *plaatselijke verdediging tot zekere meerdere kracht op te voeren*;

3°. die kracht verder *toenemend* te verhoogen, zonder dat het *eenmaal verkregen vermogen onderwijl, door lateren arbeid ter versterking, weér verloren gaat.*

De eisch, met een minimum van troepen te kunnen volstaan, brengt mede: flankerende verdediging en beperking van het aantal flankerende posten door gebruik te maken van eene *verreikende* vuuruitwerking van voldoende intensiteit. Dit geschiedt door granaatkartetsvuur, mits daarvoor een krachtig werkzaam kaliber wordt gebezigd op afstanden, waarop nog voldoende waarneming en uitwerking te verwachten zijn.

Bij dag en helder weder voldoet het kaliber van 12 cM. aan die voorwaarde binnen de 3000 M. Worden dus de zich flankerende werken op hoogstens 3000 M. onderlingen afstand aangelegd en ingericht voor vuur naar beide zijden, zoo kunnen de schootsafstanden naar de intervallen tot 1500 M. verminderen. Dat daarbij, voor snelle uitwerking in korten tijd, snelvurend geschut de voorkeur verdient, behoeft geen betoog.

Om die vuurmonden duurzaam in actie te kunnen hebben, moeten zij niet alleen aan het gezicht en het rechtstreeksche vuur onttrokken zijn; doch ook beschermd worden tegen worpvuur. Kazematten van Wellblech met betonmantseling zijn wel bruikbaar, maar geven — aannemende de zekerheid, dat zij bijtijds gereed zijn — slechts een beperkt schootsveld. Daarom neme men draaiende pantserkoepels, vervoerbaar en gemakkelijk te monteeren. Die van GRUSON voor 12 cM. P. H. voldoet aan die voorwaarden. Het gesmeed ijzeren dak en het 4 dM. uitstekend voorpantser waren te zwakke deelen; eene nieuwe constructie heeft ze echter tegen de brisante granaten van 15 cM. weêrstandbiedend gemaakt. Overigens zal de provisorische bevestiging afstand doen van alle pogingen om voorzorgen te nemen tegen granaten van 22 cM., zij zou daardoor hare bestemming prijsgeven.

Vereenigt men nu 4 stukken tot eene batterij, zoo kan men op de intervallen vuur van 8 of 4 stukken brengen, naar gelang slechts eene of wel twee tusschenruimten bedreigd worden. Ieder stuk doet 10 à 12 schoten in de minuut, tellende elke granaatkartets 450 kogels. Bij dag acht WAGNER op deze wijze de intervallen tegen doorbreking van stormcolonnes verzekerd; voldoende zou dit dan ook wezen, als de flankbatterijen onaantastbaar, zoomede nacht en nevel niet te vreezen waren.

Daar dit het geval niet is, moet worden gezorgd voor:

voldoende beveiliging der flankerende batterijen en aanvulling van haar vuur om bij nacht daarin te voorzien.

Om de flankerende batterijen te beveiligen is vooreerst dekking tegen zicht en rechtstreeksch vuur uit het voorterrein noodig. In oneffen terrein vindt men die dekking door de batterijen achter den hoogtekam terug te trekken, hetgeen echter tengevolge kan hebben, dat het uitzicht en de werking op het voorterrein verloren gaan. Wordt daarom afstand gedaan van die terreindekking of is deze op vlakken bodem niet te verkrijgen, zoo

legge men bepaalde aardwerken vóór de batterijen aan; ten opzichte van de aardwerken worden die batterijen dus *traditoren*.

Nevens dekking tegen zicht en rechtstreeksch vuur, reeds door een epaulement te verkrijgen, is verdere beveiliging tegen gewelddadige aanvallen noodig. Zelf kunnen die batterijen daarvoor niet zorgen, van hare eigenlijke opdracht mag men ze volstrekt niet afhouden, bovendien zijn hare vuurmonden voor nabijverdediging minder geschikt.

Dit leidt er toe een ander werk te maken dat hierin voorziet. De bezetting daarvan zal uit infanterie bestaan, al ware het slechts in verband met de behoeften van den veiligheidsdienst. Om echter die bezetting tot een minimum te beperken en toch tegen stormcolonnen verpletterend te kunnen werken, voegt WAGNER er een aantal snelvurende kanonnen in lichte pantsers aan toe, zonder dergelijke *vereeniging* van infanterie en artillerie te *schuwen*. Twee man zijn voor de bediening van een kanon noodig, in de meeste gevallen zal dus geen artillerie-officier aanwezig zijn. Daarom staan die vuurmonden onder de bevelen van een infanterie-officier, hetgeen geen bezwaar oplevert daar deze alleen de doelen aangeeft, alsmede het vuur doet openen en ophouden; terwijl het gebruik der vuurmonden eenvoudig is en aan de artillerie-bediening kan worden overgelaten.

Hefkoepels zijn voor dit doel het beste, lichte pantsers ook zeer voldoende, *zonder aan stellingverwisseling dezer laatste te denken*. Dit brengt mede dat het grootste kaliber, nl. van 5.7 cM., in aanmerking komt. *Door hun werkzaam vuur zijn deze met recht het ware middel om de bezetting tot een minimum te reduceeren*. Die werken — verder *hoofdwerken* te noemen — zullen niettegenstaande hunne beperkte infanteriebezetting, voor *zelfverdediging* en *beveiliging* der traditorbatterijen, eene *volkomen voldoende vuuruitwerking* hebben.

Ook ter versperring der intervallen dragen de P. K. in ruime mate bij, als men hunne vuursnelheid en de uitwerking van het granaatkartetsschot op de middelbare en van het kartetsschot op de korte afstanden wil nagaan.

Bij nacht en nevel geeft echter alleen dit laatste werking, en reikt het slechts tot 500 M.; om die reden worden tusschen de *hoofdwerken* die, — zooals boven is gezegd op 3000 M. onderlingen afstand gelegen zijn —, *tusschenwerken* gebouwd. Bij genoemd interval alzo *twee*, elk met P. K. bewapend, zoodat de tusschenruimten tot 1000 M. worden teruggebracht. Geeft men deze tusschenwerken nu ook infanterie ter bezetting, zoo wordt het kartetsvuur versterkt met geweervuur dat, bij vooraf *vastgelegde* richting, voldoende uitwerking bij nacht geeft tegen doelen van manshoogte. Achterstaande bij het kartetsvuur, kan het geweervuur toch in aanwending komen. Het Deutsche geweer model 88, wordt in die omstandigheden tot 700 M. gebruikt, tot 500 M. heeft het eene geheel rasante baan.

Door de ruimte, die de schansen zelve innemen is — als slechts *één* tusschenwerk wordt gemaakt in plaats van *twee* — het *halve* interval 1400 M. Had men alleen kartetsvuur, zoo bleven de middelste 400 M. onbestreken, het

geweevuur *kan* hierin voorzien. Van omstandigheden, zooals: terreinsgesteldheid, beteekenis van het front, gevaar aan de intervallen verbonden, zal het dus afhangen of *één*, dan wel *twee* tusschenwerken gevorderd worden.

Het geraamte van het stelsel is hiermede aangegeven, het bestaat uit:

1°. *Traditorbatterijen* op 3000 M. onderlingen afstand, met 12 cM. P. H. bewapend.

2°. *Hoofdwerven* voor infanterie en 5.7 cM. P. K. ter beveiliging van deze.

3°. *Tusschenwerken*, op denzelfden voet ingericht, ter versterking der intervallen; in het bijzonder bij nacht door kartets- en geweevuur als flankering dienende.

De bijzondere aandacht zij hier gevestigd op de mededeeling van WAGNER, dat KRUPP-GRUSON sinds verleden jaar *drie* belangrijke verbeteringen aan het lichte pantsermaterieel heeft aangebracht.

1°. De P. H. heeft, bij aanwending van nikkelstaal of nikkelvloeijsz, eene versterking verkregen, waardoor deze bestand is tegen 15 cM. brisante granaten.

2°. Vervoerbare hefkoepels van 5.7 cM. zijn gemaakt, uitneembaar op de wijze als de pantseraffuit voor 12 cM. houwitser.

3°. Een uitneembare koepel van 7.5 cM. is vervaardigd, die echter niet hefkoepel is. Deze beide laatste typen hebben het weêrstandsvermogen, zoo juist door ons aangeduid.

B. *De inrichting der verschillende werken van den fortengordel.*

De traditorbatterijen zijn de peilers, waarop de verzekering van de stelling tegen stormenderhandsche aanvallen rust; voor den geschutstrijd — of liever meer algemeen gezegd voor den artillerieslag — zijn zij niet aangewezen.

In beginsel worden zij *niet* met de hoofdwerven verbonden; door de traditoren regelmatig aan de keel en nog wel in het midden daarvan te plaatsen, verbetert men slechts 's vijands trefkans. Zij blijven dus op eenigen afstand van het hoofdwerk, echter niet verder dan 500 M., opdat de hindernis, die beide te zamen omvat, nog uit de keel van het hoofdwerk kan worden bestreken met kartets- en geheel rasant geweevuur.

In het verlengde der kapitaal worden zij in *geen* geval aangelegd. Juist de *onzekere* ligging der traditoren is een voordeel van de tijdelijke bevestiging; deze konden immers niet, gelijk de duurzame, in tijd van vrede worden verkend.

In het algemeen komen de hoofdwerven op de hoogste punten, de intervallen vormen dus inzinkingen, die de traditorbatterijen uitzicht geven, niet-tegenstaande hare lagere ligging achter den hoogterug. Hoe dieper de intervallen zijn, hoe zwakker de glooiing achter den hoogtekam, des te meer aanleiding is er om de traditorbatterij van het hoofdwerk te verwijderen; mits binnen den afstand van 500 M. blijvende, welke afstand voor de behoorlijke bestrijking van de hindernis gevorderd wordt. Is de glooiing steil, de hoogterug

smal, of doet zich een toestand voor gelijk bij onze hooge dijken, dan kan men *gedwongen* worden *afstand* te doen van de gescheiden opstelling en de traditoren in het hoofdwerk opnemen.

In geen geval mag de vijand de traditoren zien, vandaar dat zij door doeltreffende hoogte van het hoofdwerk of door epaulementen, ter zijde daarvan, gedekt zijn.

De constructieve elementen van hoofd- en tusschenwerken alsnu nagaande, zij opgemerkt dat de volgende beschouwingen gelden voor eene effen vlakke in hoog terrein bij middelbare grondsoort.

Bij den tijdelijken bouw is beperking der arbeidsmassa hoofdzaak, vandaar eene geringe borstweringhoogte. Toch zal overzicht over het voorterrein met dekking tegen inzicht samengaan, de minimum-hoogte is dus 1.8 M. Van den anderen kant moeten de traditoren, die door het hoofdwerk gedekt worden, hoog genoeg liggen om het voorterrein te overzien, hunne hoogere ligging mag echter niet te veel arbeid veroorzaken. Als maximum zal de top van den koepel dus op 2.5 M. boven het maaiveld komen, de voet ligt dan op + 0.1 M.

De juiste hoogte der borstwering van het hoofdwerk zal alzoo tusschen 1.8 en 2.5 M. afwisselen en hangt van de profielen af. Deze zijn afhankelijk van twee zaken: voldoende dekking tegen geschutvuur en berging van den grond, voortkomende uit de uitgravingen ten behoeve der hindernis *vóór*, der ingezonken onderkomens *achter*.

Bij middelbaren grond is, na deze overwegingen, eene borstweringdikte van 7 M. en eene hoogte van 2.3 M. wellicht in normale gevallen het doelmatigste.

Nu zal men het profiel dermate construeeren dat het werk — *desnoods* als *zuiver* aardwerk — zoo *snel mogelijk* voltooid is, zelfs zonder bekleeding, hindernis en onderkomens, voor het geval dit materiaal niet ter plaatse mocht wezen. Men is in dien toestand altijd krachtiger dan bij eene verdediging van het natuurlijke terrein.

Ter bespoediging stelt men veel arbeiders gelijktijdig aan het werk en houdt die zoolang mogelijk op *die* getalsterkte bezig. Vandaar uitgraving ter *weérszijden* met *gelijke* uitgravingsprofielen.

Daar het op te werpen profiel 18 M². inhoud heeft, moeten de beide uitgravingsprofielen 9 M². zijn.

Dat aan de voorzijde wordt als hindernis-gracht gemaakt.

Verkeerd zou het wezen de hindernis 50 à 100 M. vooruit te brengen om haar niet van 's vijands projectielen te doen lijden. Dergelijke hindernis vordert ook uitgraving, alzoo ontstaan een aardhoop en arbeid, welke beide *niet* tot versterking der eigenlijke opstelling bijdragen. Eerst later, als tijd beschikbaar is, kan men tot zulk eene tweede versperring overgaan.

Daarom komt de gracht, zonder berm, onmiddellijk voor de borstwering. IJzerdraadversperring is hier boven verhakking te verkiezen, als zijnde sneller

uitvoerbaar. Voor beide chicanes zijn de grachten verschillend; in het eerste geval behoort, bij 9 M². vlakke-inhoud van het profiel, eene vlakke gracht $\frac{3}{4}$ à 1 M. diep en 12 M. breed; bij de verhakking is eene gracht noodig van den ouden vorm met vrij hooge contrescarp, alzoo 3 M. diep en 5 tot 6 M. bovenbreedte.

Het plongée der borstwering wordt zóó gemaakt, dat de ijzerdraadverspering in de ondiepe gracht meerendeels bestreken wordt.

Alsnu overgaande tot de binnenste uitgraving, zoo is deze bestemd om daarin de onderkomens te doen inzinken.

Een berm van minstens 1 M. blijft hier staan.

Als vast type voor onderkomens wordt het Wellblech genomen. Dit vordert in den *tunnelvorm*, dus evenwijdig aan het beloop van de vuurlijn — want andere aanwending kent WAGNER niet —, eene breedte van uitgraving van 3.2 M. De hoogte is 2 M.

Nu geeft hij drie constructiën aan voor het Wellblech-onderkomen.

De eerste is *voorloopig* en vordert eene gronddekking van $\frac{1}{2}$ M.

De tweede is van *krachtiger* aard door de beschermende laag beton. Na het Wellblech met 0.3 M. grond te hebben gedekt, komt daarboven als afdak eene betonlaag 0.7 M. dik en 5 M. breed, zoodanig aangebracht dat mijngranaten met vertraagde ontsteking, onder 60° invallende en diep onder het maaiveld doordringende, de wanden en grondbalken van het Wellblech aan 's vijands zijde niet kunnen raken. Ten slotte wordt de betonlaag met 0.6 M. aarde overdekt.

Bij de derde soort van *zwaard* constructie is de betonlaag van gelijke breedte, 2 M. dik, met 0.1 M. zand als tusschenruimte, op het Wellblech aangebracht; de bescherming der onderliggers tegen worp vuur is dezelfde, de bovenste aarddekking 0.5 M.

Tot de uitgraving aan de binnenzijde met haar dwarsprofiel van 9 M². terugkeerende, wordt deze ter diepte van 2.3 M. gemaakt; zij is dan op den bodem 1.5 M. breed, bij taluds van 1 op 1.

Om het Wellblech, dat geheel ingezonken met den bovenkant der onderleggers ter diepte van — 2.3 M. komt, in de ingraving te stellen, heeft men dus later de beide taluds steil af te snijden ter verkrijging eener voldoende bodembreedte. Eens gesteld en gedekt, komt de lichte aarddekking van het 1ste type op + 0.2 M., de bovenkant van het 2de type op + 1.3 M., en die van het 3de type op + 2.3 M.; zijnde dit laatste cijfer ook dat der hoogte van de voorliggende borstwering.

Alle onderkomens zijn dus als tunnels »en caverne» onder het maaiveld aangelegd, afritten onder natuurlijke helling of fascinettrappen leiden naar den toegang. De lengte der tunnels bedraagt zelden meer dan 10 M.

Is in het voorgaande de normaalopstelling voor infanterie aangegeven, onder bijvoeging dat het infanteriebanket uit den aard der zaak op + 1 M. is gelegen, zoo rest ons nog de wijzigingen aan te duiden, die het profiel

ondergaat als snelvurende kanonnen van 5.7 cM. in lichte pantsers daarin hunne opstelling vinden. Die lichte pantsers hebben beschutting noodig tegen zijdelingsch vuur en worden daarom in inspringende, half cirkelvormige nissen gesteld, waardoor 2 M. van de borstwering verloren gaan. Deze nissen van beton vormen muren van 2 M. dikte; zodoende wordt door dit meer weêrstandbiedende materiaal de mindere borstweringdikte ter plaatse veronzijdigd.

In den tijdelijken bouw heeft beton, eerst na 4 weken verhardende (uiterst minimum), zijne natuurlijke nadeelen. Toch zij opgemerkt, dat niet verharde beton in elk geval meer weêrstand biedt dan andere grondstoffen en dat het aanbeveling verdient aan het pantserpark ijzeren geraamten toe te voegen, zg. betonkasten, waardoor de aanleg bespoedigd wordt, of, bij gebrek aan materiaal, die eenmaal ingegraven kasten nog altijd kunnen worden opgevuld met puin, grint of aarde.

Na de constructieve elementen in het kort te hebben aangeduid, wordt de *inrichting der hoofd- en tusschenwerken* beschreven.

Bij de vaststelling van hunne grootte neemt WAGNER in aanmerking dat, zolang de stelling niet onmiddellijk bedreigd is, weinig personeel voor de bezetting wordt gebezigd en alleen tegen verrassing gewaakt moet worden. Afgezien van andere maatregelen, leidt dit tot een voorpostendienst met *drie*-voudige aflossing. De veiligheidsdienst over een front van $2\frac{1}{2}$ à 3 KM. vordert eene compagnie op oorlogssterkte. Door nu ééne compagnie als voorposten, ééne als piket *ter bezetting* van hoofd- en tusschenwerk te bezigen, en ééne in rust te laten, wordt aan den eisch van eene minimum-bezetting voldaan.

Maar die beperking is *alleen doentlijk* bij bewapening der werken met eene artillerie, *tegen gewelddadige aanvallen zoo werkzaam mogelijk en uiterst gedekt opgesteld*. Zonder een *aanmerkelijk* aantal snelvurende kanonnen in lichte pantsers, zou eene veel *tabrijker* infanteriebezetting gevorderd worden.

Dit vooropgesteld, ontwikkelt zich de gedachte omtrent het tracé van *hoofd- en tusschenwerken* als volgt.

Van de compagnie als piket aangewezen is $\frac{2}{3}$ (2 pelotons) voor het hoofdwerk, $\frac{1}{3}$ (1 peloton) voor het tusschenwerk bestemd. De bezettingen zijn respectievelijk 166 en 84 man, waarbij 2 à 3 artilleristen per vuurmond te voegen. De steun, aan artillerie noodig, bedraagt 6 P. K. in de hoofd-, en 4 in de tusschenwerken.

De meest gewenschte vorm voor de schansen is de breede, zeer ondiepe lunet, gesloten aan de keelzijde. De 6 P. K. komen hierin op de beide facen met tusschenruimten van 25 M., waardoor telkens een infanteriebanket ontstaat dat vuuruitwerking voor 25 man toelaat. Nu dient de opstelling der lichte pantsers zoodanig te wezen, dat zij elkaar bij het zijdelingsche vuur op de intervallen zoo min mogelijk hinderen en dat zij niet van uit het voor-

terrein geënfleerd kunnen worden, hetgeen ook voor de onderkomens, evenwijdig achter hen gelegen, zeer gevaarlijk zou wezen. Het best wordt daaraan voldaan bij een saillant van 150° , die over 25 M. wordt afgestompt. Aan weërszijden daarvan komen dus op de twee facen van het 130 M. lange voorfront de 6 P. K.

De ondiepe lunet heeft nog flanken noodig die, om voldoende vuuruitwerking te geven, minstens 25 M. lang zijn, wordende verder de schouderhoeken op 120° gesteld. De flanken zijn van achteren door een keelwal verbonden, die slechts 1.8 M. borstweringhoogte bij 4 M. dikte heeft. Daar de hindernis aan deze zijde om de traditorbatterij heen loopt, is er aan de keelzijde geene voorliggende gracht; de borstwering wordt hier opgeworpen met den grond, voortkomende uit de uitgraving voor de logementen aan de binnenzijde. Verder krijgt die keel, door de courtine naar binnen te doen inspringen, een gebastioneerden vorm met eigen flanken van 8 M. De geheele lengte der keel is 150 M.

De verhouding van de bezetting tot de lengte van de vuurlijnen nagaande, zoo zal de minimum-sterkte van 166 man — die *altijd* aanwezig is — bij een onverhoedschen aanval de flanken en keel ter lengte van 200 M. bezetten; terwijl het voorfront door de 6 P. K. verdedigd wordt.

Verandert de toestand, dan versterkt men de bezetting tot op hoogstens het dubbele en is er voor de 330 M¹. vuurlijn 1 man per M¹. beschikbaar.

Wat de tusschenwerken betreft, zoo is het type hetzelfde; de bewapening geschiedt met 4 P. K., de bezetting is 84 man, de frontlinie bedraagt 70, elke flank 25, de keel 80 M. Deze laatste is dan in rechte lijn doorgetrokken en door een infanterie-logement geflankeerd. Bij verdubbelde bezetting staan er 160 man op de 190 M. vuurlijn.

Ten slotte zij de wijze aangegeven hoe de bezetting gelogeed wordt. Het Duitsche voorschrift geeft aan dat 8 man per M¹. Wellblech onderkomen kunnen vinden; boven 4 man (gelijk bij versterkte bezetting) wil WAGNER echter niet gaan en 2 man per M¹. als normaal aannemen bij geheele voltooiing der schans.

De 6 P. K., om ter plaatse opstelling te vinden, moeten *vooraf* over de uitgraving aan de binnenzijde worden aangevoerd. Vandaar dat het Wellblech-onderkomen *achter* hunne standplaatsen, over hetwelk zij vooraf gereden worden (zg. bruglogies), het eerst gesteld wordt. Elk bruglogies is 4 M¹., alzoo 24 M¹. die in elk geval en reeds dadelijk gemaakt moeten worden.

Overigens is men vrij in de keuze der opstelling. WAGNER geeft aan:

3 onderk. op het voorfront (tusschen de 4 middelste P. K.) van 8 M. 24 M.

2 » » de courtine van de keel. . . . . » 10 » 20 »

2 » » » facen » » » . . . . . » 11 » 22 »

Met de 24 M¹. bruglogies is dit 90 M¹., alzoo voor 180 man. Daarbij komen nog 6 M¹. aan de keelcourtine voor 4 officieren en 2 onderkomens op de flanken van de keel als latrine.

Door de verwisseling van bezetting wordt op *geen* verder onderkomen, noch voor munitie, noch voor keukens, proviand, enz., gerekend.

Omtrent de *inrichting der traditorbatterijen* zij gezegd dat, hoewel bestemd voor de bestrijking der intervallen, zij ook over het hoofdwerk heen vuur met indirecte richting op het voorterrein brengen, wordende echter de geschutstrijd in beginsel door de tusschenbatterijen gevoerd.

Om met directe richting de beide intervallen door alle 4 kanonnen te bestrijken, zou opstelling in de richting der kapitaal het natuurlijkste wezen; dit is echter niet raadzaam daar de trefkans op het geschut met de onderkomens dan groot wordt. Vandaar de opstelling in den vorm eener *flèche*, met een *saillant* van bijv. 90° , doch overigens afhankelijk van het terrein en van de ligging der collaterale fronten. Op elke der facen worden 2 P. H. gesteld met een onderkomen van Wellblech daartusschen, lang 3 M., voor de bediening. De minimum-afstand tusschen beide vuurmonden is 10 M., in dit geval kan eene betonmanteling de beide P. H. en het onderkomen te zamen omvatten.

Het hoogste punt van den koepel komt op 2.3 M. boven het maaiveld, de groundbalken van het onderkomen liggen dus 4 M. dieper, alzoo op — 1.7 M. De P. H. is gesteld op eene fundeering van $\frac{1}{2}$ M. beton, de ringvormige betonmantel is 2 M. dik; moest vroeger aan de achterzijde een sector van 45° openblijven voor den ingang, zoo is dit bij de nieuwste constructie voorkomen door het maken van een kelderingang. Gewenscht is het de ijzeren betonkasten, evenals bij de P. K., gereed te hebben; verder bij den bouw, ter bescherming van het Wellblech-logies aan 's vijands zijde, den standmuur 2 M. dik te maken en aan de dekking over het gewelf althans 0.7 M. dikte te geven.

De hindernis der traditorbatterij is die, welke om het hoofdwerk gaat en door de keel van dit laatste bestreken wordt. Daar de vijand, op 3 à 400 M. van het hoofdwerk genaderd, het vuur staakt als hij tot den aanval overgaat, zoo zal de bezetting — uit haar logies gekomen — tijd genoeg hebben hare opstelling aan de keel in te nemen, zonder van rugvuur te lijden.

Men kan ook andere typen van opstelling der P. H. aanwenden, bijv. 3 in een boog met de 4de er achter, in den vorm van een trapezium, of in het hoofdwerk geplaatst. In dit laatste geval komen 2 P. H. in de hoeken door flanken en keel gevormd, de 2 andere ter zijde van de keelflanken; elke intervalle wordt dan door 2 vuurmonden met rechtstreeksche en door 2 met indirecte richting bestreken.

Bij opstelling buiten het hoofdwerk geven steeds 3 P. H. rechtstreeksch vuur op het tusschenterrein; over het hoofdwerk heen schietende, bezigen in alle gevallen de vier houwtisers de indirecte richting.

C. *De kernomwalling of gesloten enceinte.*

Vooral bij zwakke bezetting vordert de veiligheid van de stelling eene gesloten enceinte; de fortengordel toch maakt deze niet overbodig want, des te zwakker de bezetting is, des te minder kans heeft zij om — bij doorbreking van de intervallen — den vijand door mobiele reserven terug te drijven.

In het algemeen heeft de enceinte niet meer weêrstandsvermogen dan geëischt wordt tegen een gewelddadigen aanval met behulp van veldartillerie. Terreinvorwerpen aan den buitenrand der stad worden benut en, waar deze ontbreken, eene omwalling gemaakt naar het polygonaal beginsel bij toepassing van het terrein. Krachtige flankering worde gezocht door het opwerpen van werken, die zichzelf verdedigen en tevens de doorgangen naar de stad beschermen.

De courtines worden niet langer dan 1000 M., om nog door 5.7 cM. kanonnen bestreken te kunnen worden. De omwalling bestaat alzoo uit fronten van 1000 M., uit een hoofdwerk met traditorbatterij en een tusschenwerk bestaande, door rechte of flauw gebogen courtines verbonden. Deze zijn slechts 2 M. hoog en hebben 4 M. borstweringdikte. Het dwarsprofiel van 10 M². wordt uit de voorgracht verkregen. Geheele inzinking van onderkomens is hier overbodig, het is voldoende dat zij met hunne gronddekking van $\frac{1}{2}$ M. niet boven de borstwering uitsteken.

De bezetting dezer hoofd- en tusschenwerken heeft eene drievoudige aflossing evenals in den gordel, zoodat per 2000 M. courtine 2 compagnieën beschikbaar zijn. Achter elke courtine van 1000 M. wordt 130 M¹. Wellblech, in onderkomens van 10 M¹. verdeeld, opgesteld; bij alarm of gevaar kan die ruimte dan zelfs tijdelijk aan 4 compagnieën dekking geven.

D. *De bezetting.*

Onderscheid maakt WAGNER tusschen minimum- en normale bezetting. De eerste is voldoende tegen verrassing, de andere tegen insluiting en overmachtigen aanval en in dit geval nog meer ter hardnekkige verdediging tegen een gewelddadigen aanval, dan voor een artillerieslag bestemd.

Bij verrassing zijn van de 3 compagnieën per front: ééne op voorposten, ééne in de werken en ééne in rust. Bij den aanval wordt hoofdzakelijk gerekend op de verdediging door het vuur van de werken, omdat de vijand dan nog niet in staat is geweest het vuur der lichte pantsers uit te dooven, iets wat bij geschut in open opstellingen wel het geval kan wezen. In de tusschenruimte valt dan te beschikken over de teruggeworpen compagnie der voorposten en op 1 of 2 die in rust waren; op mobiele reserven wil hij niet rekenen.

Aan artillerie zijn noodig: per P. K. 2 man, per 3 à 4 P. K. 1 onderofficier, per P. H. 3 man, per 2 P. H. 1 onderofficier; enkele infanteristen

worden vooraf als handlanger geoefend. Dit vordert voor de compagnieën artillerie eene formatie van 5 officieren, 30 man kader en 200 kanonniërs. Op deze grondslagen bedraagt de sterkte der bezetting, voor een gordel van 48 KM. met eene enceinte van 10 KM. (5 hoofd-, 5 tusschenwerken en 10 courtines):

21 bataljons en 5 compagnieën artillerie, waarvan 21 compagnieën infanterie en de artillerie in de schansen zijn; 63 compagnieën infanterie bevinden zich daarbuiten, hieronder 16 op voorposten en 47 in reserve.

Bij gevaar vermeerderd men de bezetting, hoogstens tot het dubbele; bij verlies van P. K. is dit ook noodig. Neemt men nu aan dat in den gordel over 7 fronten de bezetting der schansen verdubbeld is, dan zullen van de 42 bataljons er 7 in de schansen en 35 daarbuiten zijn, waarvan 5 op voorposten.

De artillerie heeft bij eene minimum-bezetting geene aflossing, anders wel. Bij een geregeld beleg met daaraan verbonden geschutstrijd wordt alleen nog vestingartillerie gevorderd ter bediening van de tusschenbatterijen.

(Slot volgt.)

Brief aan „Spectator” over de Marschtenue van den Infanterie-Officier.

Waarde Spectator!

Met ingenomenheid zullen voorzeker door U en door het grootste gedeelte der officieren de wijzigingen in de kleeding en de uitrusting van den infanterist, zooals deze volgens het Koninklijk Besluit van 5 April jl. tot stand kwamen, zijn begroet.

Eene gewichtsvermindering van hetgeen de soldaat te dragen heeft van 29,9 tot 23 KG. is inderdaad geen kleinigheid! (in Frankrijk draagt de soldaat 28,5 KG., in Duitschland 32 KG., in Oostenrijk 26,8 KG.; $\frac{1}{3}$ van het eigen lichaamsgewicht, dus 22 à 23 KG. moet als maximum beschouwd worden voor marschen van 25 tot 30 KM. bij gemiddelde temperatuur). De »apenrok” (dat onmogelijke mouwvest) is een »wapenrok” geworden; de stropdas vervallen, de schako vervangen door een net, doelmatig hoofddeksel, — het zijn inderdaad wijzigingen, waarnaar menig troepenofficier reeds jaren verlangd had.

Maar, *Spectator*, is het ook U niet opgevallen dat, waar men speciaal het oog gevestigd heeft op de marschtenue van den onderofficier en den soldaat, die van den officier gedeeltelijk uit het oog verloren is?

Ik zag nl. tot mijn leedwezen dat er in voornoemd Koninklijk Besluit niet gesproken werd over de afschaffing van de sjerp in marschtenue en toch is dit, zooals Gij weet, een wensch van bijna elken infanterie-officier.

Elk rechtgeaard Nederlander is bijzonder gesteld op de zoo geliefde oranje-kleur — ook wanneer hij niet spreekt met een glas goede »panje” in zijn hand — dus a fortiori de militair; maar den officier is zijn leven meestal ook wat waard.

Onze sjerp toch doet reeds op geruimen afstand de officieren onderscheiden van de overige samenstellende deelen van den troep en hoewel ik allerminst geloof aan het juistheidschot in het infanteriegevecht, zoo zullen zich toch wel degelijk gevallen voordoen, dat er gelegenheid bestaat speciaal den officier tot doel te nemen, als hij zich scherp afteekent.

Nu kan men wel heel flink verklaren dat de officier niet moet schroomen zich aan een grooter gevaar bloot te stellen dan zijn onderhoorigen, maar in dezen zin komt, naar het mij schijnt, deze uiting meer uit het hart dan uit het hoofd. Neen, schroomen zeker niet, doch alleen dan, wanneer het doel, dat met de opoffering van het leven bereikt wordt, werkelijk een doel is. De officier moet boven het vooroordeel staan dat, als hij zich niet *te allen tijde* aan noodeloos gevaar blootstelt, hij gebrek aan bravour zou hebben. Evenmin als de veldartillerie »in beslissende oogenblikken zelfs het meest vernielende infanterievuur vreezen” mag (Exc.-Regl. V.- en R.-Art.), evenmin zal de infanterie-officier — of beter elk officier — »vreezen” mogen zijn leven op te offeren, doch zoowel bij de batterij, als bij den officier moet de nadruk gelegd worden op het te verkrijgen resultaat en niet op het te brengen materiele offer. Niet-vreezen is voor den officier een *conditio sine qua non*. De verliezen aan officieren waren echter in den oorlog 1870/71 zoo overmatig groot, dat het zaak is hen niet nog meer, dan hun plicht in het gevecht voorschrijft, bloot te stellen, door hun een kleurig distinctief te geven, dat reeds op verren afstand aan den vijand toeroept: »ziehier, een officier”. Zoo bedroeg, om slechts een voorbeeld te noemen, het verlies aan officieren op 16 Aug. 1870 in het gevecht bij de Bruviller-hoogte, $74\frac{3}{4}\%$ in anderhalf uur tijds, terwijl dat der minderen nog geen 45% bedroeg.

Oudere Indische officieren weten te vertellen dat een 20 of 30 jaar geleden een officier, die knielde als de tirailleurlinie ook in knielende houding haar vuur afgaf, geacht werd een soort van gebrek aan moed aan den dag te leggen. Tegenwoordig is dit gelukkig anders. *Les idées marchent, Spectator!*

Tot heden stak onze infanterie-officier, die de eenige in het gelid was wiens overjas geen glimmende knoopen had, te veel af en liep hij ook hierdoor in het oog. Gelukkig is dit bezwaar thans opgeheven, nu de overjas van den soldaat ook van met laken overtrokken knoopen voorzien wordt. Maar wanneer de overjassen gerold zijn, blijft het euvel door de sjerp bestaan.

Een ander bezwaar, in vreedestijd aan het dragen van de sjerp verbonden, is dat dit uitrustingsstuk lang niet goedkoop en spoedig gefaneerd is en slijt. »Daar is wel raad op” zeggen sommigen; »ik draag in dienst mijn oudste, oude sjerp”. En 't is waar, velen maken van het woord een daad. Ik zag op verschillende manoeuvres officieren met sjerpen, die in zoo'n verregaanden staat van ontbinding verkeerden, dat zij door allerlei kunstmiddelen nog quasi een geheel bleven uitmaken: uitgerafelde lijfband met als 't ware afgeknabbelde troedels; een droevig beeld van vervallen grootheid.

Mag zulk een ruïne nog een sjerp heeten?

En dan de kleur! ik heb sjerpen gezien, die de meest ondenkbare aanloopkleuren hadden aangenomen, welke de stoutste verwachting overtroffen.

En dit bij een kleedingstuk van de zoo hoog gevenereerde oranjekleur! Du sublime au ridicule, il n'y a qu'un pas!

De sjerp deugt niet om er mede te velde te gaan.

Sierlijk is zij zonder twijfel en, *Spectator*, het zou mij bijzonder spijten als zij vervangen werd door een ander model. Hoe practisch de sjerp der bereden officieren ook moge zijn, zij legt het geheel af, wat kleezaamheid betreft, bij die der onbereden officieren. Voor groote en galatenuê voldoet zij daarom uitstekend.

Maar al vind ik dat de officier in de dagelijksche tenuê buiten dienst en in die voor parade (1) en gala niet correct en net genoeg gekleed kan worden, waardoor het aanzien der uniform belangrijk zou stijgen, dit neemt niet weg, dat bij de marschtenuê voor den officier alles moet weggelaten worden wat hinderlijk is. Coquetterie te velde is misplaatst.

Want ook in hooge mate hinderlijk is de sjerp, nu sinds eenige jaren de revolver-ljifriem op dezelfde plaats moet worden gedragen. Deze lijfriem doet ook het hare om onze sjerp spoedig te vernielen en hare heldere kleur te bederven. Verder is op marsch in minder dan geen tijd een en ander van de tailleknoopen afgezak en niets is bij het marcheeren onaangenamer dan kleeding en uitrustingsstukken, die aan verzakkingen lijden en om de 10 of 20 passen naar boven geheschen moeten worden.

Dat irriteert en dreigt het zoo noodige goede humeur te verstoren, waarin de officier zich moet trachten te houden, om zijnen manschappen een be-
moedigend woord toe te spreken als hun weerstandsvermogen begint te verminderen.

Wat de bruikbaarheid der sjerp betreft voor den bereden infanterie-officier, zoo is mijne persoonlijke ondervinding dat, na 10 dagen de groote manoeuvres bij een bereden wapen medegemaakt te hebben, de troedels gerafeld waren en hierdoor een vrij nieuwe sjerp zoogoed als zonder waarde was geworden.

Spectator, Gij zaagt wel eens eenige in volledige marschtenuê gekleede infanterie-officieren bij elkander, en Gij zult moeten erkennen, dat zij den indruk gaven van eene verzameling heeren, die ieder op last van hooger hand een nieuw mobilisatie-uitrustingsstuk in beproeving hadden gekregen.

De kapitein A. draagt zijne musette van waterdicht, bruin linnen op den rug; kapitein B. de zijne, die van zwart leder is, aan de zijde; de 1ste luit. C. draagt een bruin lederen revolvertasch (een kostbaren, houten revolver bevattende); de 1ste luit. D. een zwart lederen idem (waarin heelemaal geen

(1) Ik zou gaarne zien dat de sjerp in groote tenuê ook over de overjas kon worden gedragen, zooals in het Duitsche leger, maar daartoe zou de nuttelooze, ontsierende band van de overjas moeten vervallen en vervangen worden door een kortere, die men van achteren kan sluiten.

Nog iets: Waarom mag ook de groote tenuê-jas van de officieren van het Regiment Grenadiers en Jagers niet buiten dienst gedragen worden, op denzelfden voet als het aan elken officier veroorloofd is de halssnoeren te dragen?

moordtuig); de 2de luit. E. vond een alleroquetst reistaschje — dat zeer geschikt is om er voor één nachtje mee op reis te gaan en eenige toiletbehoedigheden plus een nachthemd te bevatten — het meest geëigend om zijn »bokketuig» te voltooien; — en dan die grillige vormen van veldfleschjes en tooneelkijktjes!

De fantaisie werkt hier immens, en ieder tracht oorspronkelijk te zijn. Als 't niet zoo leelijk was, zou 't hoogst vermakelijk wezen.

Waarom kan er bijv. niet bepaald worden: »het revolverfoudraal zal zoo en zoo zijn (1); een kleine ransel is verplichtend en zal dien en dien vorm moeten hebben; de veldflesch zus; de kijkerfoudraal zoo, enz., enz.». Maar vooral reglementeeren en niet aan ieder vrijlaten zich uit te dossen, als gold het een verkleeden voor eene liefhebberij-comedie, waar een militair stuk wordt opgevoerd.

De gelegenheid hiertoe heeft zoo goed bestaan, want Gij herinnert U, *Spectator*, dat eenige jaren geleden elk officier onder gunstige voorwaarde een renteloos voorschot van f 90 kon krijgen, om zich van de mobilisatie-artikelen te voorzien.

En wat was nu billijker geweest, dan dat, in ruil voor deze goedgunstige beschikking, geëischt ware geworden, dat al deze artikelen naar bepaalde modellen aangeschaft zouden worden? Men had er desnoods de bepaling aan kunnen toevoegen, dat voor hen, die zulks verlangden, de zaken, welke zij reeds hadden, zo goed mogelijk gewijzigd mochten worden overeenkomstig het bestaande model, (2) want men dient steeds rekening te houden met de beurzen van de geringste capaciteit.

Waarde *Spectator*, gelooft Gij niet dat zoo'n maatregel *nog* mogelijk is?

Ik zie U het ernstige voorhoofd fronsen en gij vreest dat het velen te duur zal zijn, want de nieuwe uniformwijzigingen eischen ook eenige uitgaven. Maar wat zoudt Gij er dan van denken om te bepalen, dat de maatregel alleen geldt voor allen, die bijv. na 1 Januari 1898 tot officier worden aangesteld, en dat het voor de overige officieren wel aanbeveling verdient, maar niet verplichtend is de uitrustingsstukken aan te schaffen. Gij zoudt zien dat vele officieren zich gaarne eenige uitgaven zouden getroosten, de geest in ons officierskorps is immers zoo goed, als het maar ziet, dat het ernst met de zaak is. Na verloop van eenige jaren zouden onze infanterie-officieren in marschtenuë werkelijk *uniform* gekleed zijn.

Spectator, Uw naam heeft zulk een goeden klank in het grijze, deftige gebouw op het Plein; kunt Gij niet een goed woord doen om de in bovenstaande regelen besproken zaken eens in ernstige overweging te doen nemen? Ik weet wel, dat Gij in uw overvol notitieboekje belangrijker zaken hebt

(1) Waarom heeft de onbereden officier toch eigenlijk geen revolverkoord?

(2) Zooals nu met de sabel het geval is.

staan (ik noem slechts de onbillijke lage soldij van onzen infanteriesoldaat tegenover die zijner kameraden bij de andere wapens en korpsen), maar kunt Gij niet bewerken dat het eene uitgevoerd wordt en het andere niet vergeten?

FANTASSIN.

P. S. In aansluiting met het eerste gedeelte van mijnen brief, wilde ik U nog zeggen, *Spectator*, dat volgens het nieuwe »Bekleidingsvorschrift» de Duitsche officier zijne parade-sjerp met kwasten bij manoeuvres en mobilisatie thuis laat. Deze wordt dan vervangen door een lijfband (»Feldbinde»), ook in de landskleuren (voor Pruisen zilver met zwarte strepen). Aan deze »Feldbinde» worden nu revolver en kijker bevestigd. Waarom bij ons ook niet zoo'n lijfriem ingevoerd van oranje leder; de lederhandel levert tegenwoordig elke kleur van leder.

Mijn eerste bezwaar — de zichtbaarheid — hoewel iets minder, blijft dan wel bestaan, maar het tweede is weggenomen.

Laat zoo'n band, van voren voorzien van een solied, sierlijk slot, nu eens een gulden of 5 kosten, dan is dit toch wat anders dan f12.50 en dan nog voor een *onsolied* en *onpractisch* uitrustingsstuk te velde.

Eenige beschouwingen over de militaire administratie, meer bepaald met betrekking tot het korps kwartiermeesters.

Als we meenen, dat het in het toekomstig belang van het korps officierenkwartiermeesters zijn nut kan hebben, eenige beschouwingen, dat korps betreffende, aan de Redactie van *De Militaire Spectator* beleefdelijk ter opname aan te bieden, dan is het in de overtuiging dat de organisatie te wenschen overlaat. Immers, de tegenwoordige toestand, waarbij de hoofdintendant de chef is van het korps kwartiermeesters, heeft zijn beste dagen gehad. De theorie, wel eens verkondigd, dat dit nog lang zoo zou kunnen blijven, komt ons niet wel houdbaar voor. We weten wel, dat men om deze theorie te staven geneigd is te wijzen op de verhouding van de paardenartsen en apothekers tot den inspecteur van den geneeskundigen dienst, maar hierbij wordt, naar onze bescheiden meening, over het hoofd gezien, dat — afgescheiden van de wetenschappelijke verwantschap dezer dienstvakken — de organisatie van den geneeskundigen dienst (in engeren zin) veel meer personeel en ook veel hooger personeel omvat, dan die van den veterinairen en den pharmaceutischen dienst. Het aantal intendanten verkeert echter ten aanzien van het aantal kwartiermeesters verre in de minderheid, en de organisatie van de intendance kent in 't geheel slechts 1 generaal-majoor of kolonel en 1 kolonel, die in de organisatie van het korps kwartiermeesters niet voorkomen.

Daarbij komt nog dat, vooral in de laatste jaren, eenige kapiteinskwartiermeester niet voor bevordering tot majoorkwartiermeester in aanmerking zijn gebracht, waaruit volgt dat — en o. i. te recht — aan de geschiktheid voor hoofdofficierkwartiermeester betrekkelijk hooge eischen worden gesteld. Laten wij de mandateering voor een oogenblik buiten rekening, dan is de voornaamste betrekking voor een hoofdofficierkwartiermeester die van controleur, en is hij als zoodanig belast met het beoordeelen van den kapitein en den luitenantkwartiermeester. De eischen voor den rang van hoofdofficierkwartiermeester zijn, zeiden wij zooeven, betrekkelijk hoog. Daartegen kan niemand bezwaar hebben die er prijs op stelt, dat de hoofdofficierkwartiermeester in even hoog aanzien staan als andere hoofdofficiëren, waartoe

noodig is dat zij ééns hebben behoord tot de meest geschikte officieren van den naastvoorgaanden rang.

Nu kan onder de bestaande omstandigheden een kapitein-kwartiermeester wel bezwaarlijk anders doen blijken, dat hij tot de meest geschikten behoort, dan door het bewijs te leveren dat hij de vele en velerlei voorschriften nopens de korpsadministratie niet alleen kent, maar ook voorbeeldig weet toe te passen. Een zelfde bewijs kan door de intendanten, die hoofdintendant worden, nooit zijn geleverd; hoogstens theorie, geen practijk van de hoofdadministratie is hun bekend. In dit opzicht hopen we niet verkeerd verstaan te worden. We trekken niet te velde tegen bepaalde personen, maar onze beschouwingen gelden een stelsel, waarin een hoofdintendant, anders gezegd een hoofdverplegingsofficier, is gesteld als chef over het korps kwartiermeesters. Wij hebben daarbij uitsluitend het oog op eene dienstverhouding, waarvan men thans het oneigenlijke nog niet algemeen voelt, maar waarvan mettertijd het verkeerde zeker aan den dag zal komen.

O. i. althans zou het korps kwartiermeesters weldra om evenveel, of beter om *evenveinig* geldige redenen onder de bevelen van een chef van een hospitaal of van een magazijnmeester der artillerie, als onder die van een intendant gesteld kunnen worden. Alle drie hebben nl. dit gemeen, dat zij wel eens iets aan het voeren van administratie hebben gedaan, maar dat zij ambtshalve van de korpsadministratie in haar geheelen omvang nagenoeg niets weten.

De naam van intendant mag dan ook, naar onze bescheiden meening, in den vervolge geen diploma meer zijn om chef van het korps kwartiermeesters te worden; als de luitenant-kwartiermeester, alvorens tot kapitein-kwartiermeester bevorderd te worden, zoo mogelijk eenigen tijd als secretaris bij eene hoofdadministratie moet hebben dienst gedaan, en als de kapitein-kwartiermeester bij zijne bevordering tot majoor-kwartiermeester moet behooren tot de meest geschikten, dan mag o. i. zoo lange en zoo beproefde geschiktheid niet voorbijgezien worden, waar het er op aankomt een chef van het korps kwartiermeesters te benoemen.

Betoogden wij hiervoren, waarom wij het noodig achten dat een hoofd-officier-kwartiermeester worde benoemd tot chef van de kwartiermeesters, m. a. w. dat er een bureau *Inspecteur van de militaire administratie* wordt gevormd, thans willen we daaraan enkele beschouwingen vastknoopen betreffende de verschillende emploiemerten der hoofdofficieren van dat dienstvak.

We zouden het, om maar eens iets te noemen, zoo voor de intendanten als voor de kwartiermeesters hoogst wenschelijk achten, dat er nog meer administratie van de eersten naar de laatsten overging. We zouden de contrôleurs belast willen zien met het contrôleeren van de boekhouding, met het nazien van de verantwoordingstukken, enz., van de administrateurs der verschillende magazijnen, slachterijen en bakkerijen. Het opnemen van

de kassen, eventueel ook van de magazijnsvoorraden ware mede aan de contrôleurs op te dragen. De intendance zou daardoor worden ontheven van veel, wat met de verpleging van de troepen slechts in een uiterst verwijderd verband staat; zij zou — en dat schijnt ook zeer noodig — wat minder met papier en nog eens papier worden overladen, en zich daardoor in hooger mate kunnen wijden aan al wat het verplegen van troepen in vredes- en oorlogstijd van haar vordert en zal vorderen. Maar bovendien — en dat houden wij voor een onmiskenbaar voordeel — zullen de contrôleurs daardoor ook wat te zien krijgen van de praktijk der magazijnsadministratie, hun tot dusverre ambtshalve hoogstens in theorie bekend, en tevens in de gelegenheid zijn na te gaan in hoeverre sommige verantwoordingstukken van de magazijnen kloppen met die van de korpsen.

Achten wij het dus wenschelijk de contrôleurs eenerzijds meer arbeid op te dragen, het komt ons ook voor, dat zij een deel van hun contrôleerende arbeid zouden moeten overdoen aan den mandataris, die op zijne beurt een deel van zijne mandateering aan de intendanten en aan de contrôleurs moest afstaan. Maar tevens zouden de contrôleurs — en hierop komen wij nader terug — ontheven moeten worden van het nazien der 15-daagsche berekeningen van de luitenants-kwartiermeester, secretarissen van de raden van administratie bij de gedetacheerde onderdeelen.

Wat de tegenwoordige centralisatie der mandateering betreft, zij hier nl. opgemerkt, dat het o. i. op bepaalde tijden te veel opeenhooping van arbeid geeft. Als één mandataris tegen het einde van de maand $\pm$ 1500 handteekeningen te stellen heeft, na alvorens de door hem te teekenen stukken benevens de betrekkelijke berekeningen, advieslijsten, e. d., te hebben nagezien, dan — zoo althans wil het ons voorkomen — moet het nazien het ontgelden, waar het teekenen niet kan worden nagelaten. Dat de intendanten *wel* in oorlogstijd, maar *niet* in vrestijd zijn belast met het afgeven van mandaten voor de korpsen, is evenmin vrij van bedenking te achten.

In het voorbijgaan zij hier tevens aangeteekend, dat er op een bureel van mandateering wel een kapitein mocht worden geplaatst, om bij ontstentenis van zijn chef »*op last*» te kunnen teekenen. Dit eventueel aan een jong luitenant op te dragen komt ons minder wenschelijk voor. Dit laatste hadden we wel buiten beschouwing kunnen laten, wanneer we eenige hoop mochten koesteren dat weldra mandateeren en contrôleeren zouden worden vereenigd. Aangezien we dat echter niet durven hopen, geloofden we met te meer reden te mogen wijzen op deze leemte, welke o. i. in de eerste plaats voorziening vordert.

Maar, zooals uit het vorenstaande blijkt, achten wij die centralisatie van mandateering of contrôle niet wenschelijk. Contrôleur en mandataris zijn of worden ieder op zijn gebied specialiteit, maar het geheel overzien zij ambtshalve geen van beiden. Voegen we daarbij dat luitenants, bij den mandataris werkzaam, in de eerste paar dagen wel niet zullen worden geroepen tot den

hoofdofficiersrang, dan is er ongeveer niemand die van voldoende geschiktheid kan doen blijken om dien titularis eventueel op te volgen. Dit nu komt ons in het algemeen gesproken verkeerd voor, vermits wij het niet zonder bedenking achten dat er eene speciale betrekking bestaat, waarin een eventueel opvolgende titularis zich nog geheel moet inwerken, uitsluitend als gevolg van de omstandigheid, dat hij in vroegere betrekking geene gelegenheid had de hem toegedachte werkzaamheden meer van nabij te leeren kennen.

Maar bovendien is de mogelijkheid niet uitgesloten dat op een goeden dag een hoofdofficier-kwartiermeester tot de betrekking van hoofd der VIIIste Afdeeling bij het Departement van Oorlog geroepen wordt. En is het in dat geval niet hoogst wenschelijk dat daartoe de keuze kan vallen op een contrôleur die ook heeft gemandateerd of op een mandataris die ook heeft gecontrôleerd? Wie tot de hoogst gewichtige betrekking van Hoofd der VIIIste Afdeeling wordt uitverkoren, mag toch wel minstens volkomen vertrouwd zijn met alles wat zich op het gebied der comptabiliteit buiten het Departement voordoet, zoowel dus met het contrôleeren der administratie van korpsen en van magazijnen als met het mandateeren. Toen vroeger een en ander aan de intendanten was opgedragen, was er reden een hoofdofficier-intendant aan het hoofd van *die* afdeeling van het Departement van Oorlog te plaatsen, welke met de tegenwoordige VIIIste Afdeeling veel gemeen had; nu echter de contrôle over de korpsen aan kwartiermeesters is opgedragen en de contrôle over de magazijnen aan dezen behoorde opgedragen te worden, zou het slechts de consequente toepassing van een eenmaal aanvaard beginsel zijn, een hoofdofficier-kwartiermeester aan het hoofd van die afdeeling te doen optreden.

Nog komt het ons noodzakelijk voor dat bij de VIIIste Afdeeling steeds een hoofdofficier beschikbaar zij, die, bij ontstentenis van het Hoofd der Afdeeling, dezen dadelijk en geheel in zijn dienst kan vervangen. Met referte aan hetgeen hiervoren werd opgemerkt, ten aanzien van speciale betrekkingen waarin een opvolger zich nog geheel moet inwerken, gelooven wij, dat ook bij de VIIIste Afdeeling een reserve zeer wel op hare plaats zou zijn. En dat we als reserve het liefst een majoor-kwartiermeester zouden zien aangewezen, zal wel geen nader betoog behoeven.

We zijn ons zeer wel bewust, dat met het oog op den werkkring dien we ons hiervoren voor de contrôleurs dachten, een drietal — den mandataris inbegrepen — niet voldoende zal zijn. Hun aantal tot 5 uit te breiden zou het noodzakelijk gevolg moeten wezen van eene wijziging van den bestaanden toestand in voren aangegeven zin. Tegenover deze uitbreiding zouden wij willen stellen de afschaffing van den majoorsrang voor de hoofden van de centrale magazijnen van kleeding.

Wederom met referte aan hetgeen werd opgemerkt, ten aanzien van betrekkingen waarvoor niemand in reserve is dan hij die zich nog geheel

moet inwerken, komt het ons veel beter voor dat elk dezer magazijnen worde beheerd door een kapitein-kwartiermeester, die in een luitenant-kwartiermeester zijn assistent en eventueel zijn opvolger vindt. Het is ons bovendien nog niet recht duidelijk hoe bij gelegenheid geschipperd zal moeten worden, als er eens een ander *directeur* voor die magazijnen noodig is, en deze als majoor jonger in rang zal zijn dan de aan hem ondergeschikte majoors, hoofden van die magazijnen. Het blijft ons voorkomen dat een dergelijke toestand uit een disciplinair oogpunt geen aanbeveling verdient, al gelooven wij gaarne dat elk hoofd liever als oud majoor ondergeschikt dan als jong gepensioneerde zelfstandig zal willen zijn.

Al schrijvende zijn we bij de kapiteins-kwartiermeester aangeland, om thans aan hen eenige oogenblikken onze aandacht te wijden.

We juichen het toe dat er thans eene proef wordt genomen met borgstelling, en zouden het nog meer toejuichen, wanneer de proef aanleiding gaf tot definitieve invoering van borgstelling door secretarissen van hoofdadministratiën en raden van administratie.

We gaan hier stilzwijgend de kans voorbij, dat daardoor, o. i. althans, de bezwaren worden opgeheven, welke er tegen bestaan om de betrekking van secretaris aan een *majoor*-kwartiermeester op te dragen; we veroorloven ons evenwel te doen opmerken dat eenige wijziging van de proefbepalingen ons noodig voorkomen. We zouden namelijk gaarne zien, dat voor de secretarissen de mogelijkheid werd geopend zich te vereenigen tot een borgbond, wat, bedriegen wij ons niet geheel en al, voor de kwartiermeesters der korpsen kan. Immers, behalve door eenige Koninklijke Besluiten, die voor wijziging of intrekking bij Koninklijk Besluit vatbaar zijn, wordt de borgstelling in het algemeen beheerscht door Art. 42 van de Instructie voor de Algemeene Rekenkamer (1).

Maar, en hier zit de knoop, de kwartiermeesters zijn geen *rekenplichtigen* in den zin van die Instructie, de Rekenkamer heeft niets te maken met den *kwartiermeester*, hoogstens iets met de administratie (volgens Art. 33 als voren met het *korps*) waaraan gelden bij voorschot (Art. 33) of bij credietopening (Art. 25) worden verstrekt. Zij behoeft dus ook niet toe te zien op het stellen van borgtocht door den secretaris van eene korpsadministratie, al komt het ons waarschijnlijk voor dat zij hare medewerking in dit opzicht niet zal onthouden.

De regeling van de borgstelling voor de kwartiermeesters bij de korpsen vereischt derhalve, naar het ons voorkomt, nog slechts de bepaling, dat wie lid is van een bond, waarvan het reglement door een nader aan te

(1) Dit artikel luidt: De Algemeene Rekenkamer zal toezien, dat door de rekenplichtigen de vereischte borgtocht worde gesteld tot zoodanig bedrag als door de betrokken departementen van algemeen bestuur, overeenkomstig de bestaande verordeningen, zal worden bepaald. . . . .

wijzen autoriteit is goedgekeurd, geen geldelijken borgtocht behoeft te stellen. We zullen ons onthouden van verdere beschouwingen nopens een dergelijken bond; we hebben in dit opzicht geen ander doel dan de overtuiging te vestigen dat niets, althans geen Wet of Rekenkamer, de vorming van zulk een bond op 't oogenblik belet of behoeft te beletten.

We mogen, mede in verband met het vorenstaande, hierbij de opmerking niet achterwegen houden, dat het doen stellen van geldelijken borgtocht wel eens een reden zou kunnen zijn tot vermindering van het aantal onderofficieren, die zich — tenzij in de 4de plaats — wenschen te bekwamen voor den rang van 2de luitenant-kwartiermeester. Wil men dat voorkomen, dan verdient het o. i. nog meer aanbeveling de gelegenheid tot vorming van een borgbond open te stellen.

Zooals we bereids hierboven aanteekenden, zouden wij de contrôleurs ontslagen willen zien van het goedkeuren der 15-daagsche berekening van de luitnants-kwartiermeester bij gedetacheerde onderdeelen. Die luitnants zouden hunne berekeningen hebben te onderwerpen aan de goedkeuring van hunne kapiteins-kwartiermeester. De kapitein-kwartiermeester krijgt dan de betalingsbewijzen, enz. ter inzage, vóórdat de contrôleur ze heeft goedgekeurd, en de kapitein-kwartiermeester kan o. i. de behoefte aan gelden van de gedetacheerde onderdeelen evengoed beoordeelen als de contrôleur. Maar — en dit komt ons inderdaad gerechtvaardigd voor — de bepalingen betreffende het stellen van borgtocht dienen te worden aangevuld met de aansprakelijkheid van den contrôleur voor den kapitein, van den kapitein voor den luitenant, uit den aard der zaak slechts voor zoover een secretaris door minder goed toezicht van zijn superieur meer gelden mocht hebben ontvangen dan voor den dienst noodig waren.

Zooals men zal hebben opgemerkt, hebben we hier onaangeroerd gelaten of het wenschelijk is de opheffing van de bataljons-administratie te bestendigen. O. i. is daar iets vóór, maar veel tegen te zeggen. Vóór o. a. dat de jongste luitnants, *die bij de hoofdadministratie* worden werkzaam gesteld, iets van de practijk kunnen zien alvorens tot beoefening daarvan over te gaan; — tegen o. a. dat er verscheidene luitnants zullen komen, voor wie bij manoeuvres en in oorlogstijd het voeren van administratie eene ongekende weelde is, waarvan de kapiteins-kwartiermeester, zoo al niet commandeerende-officieren en commissarissen, in meerdere opzichten de lasten zullen dragen. En vooral met het oog op dit laatste zouden wij er de voorkeur aan geven, weer tot den toestand van vóór 1 Januari 1897 terug te keeren. Als daaraan verbonden wordt de aansprakelijkheid van den kapitein voor den luitenant, in den voren aangegeven zin, dan gelooven wij ons sterk te mogen maken, dat de practische leerschool van de jongere luitnants in de eerste jaren bij het bataljon meer vruchten zal afwerpen dan bij de hoofdadministratie.

De hier behandelde quaestie is overigens zoo oud dat we ons, nog minder

dan in menig ander opzicht, in staat achten daaromtrent nieuw licht te ontsteken. We willen daarom liever even overschrijven wat we toevallig vonden in den *Spectator* van 1851, waar op blad. 226 o. a. te lezen staat:

»Niets nadeeliger voor den kwartiermeester dan de bepaling dat dáár, waar 2 of meer bataillons onder den chef van het regiment vereenigd zijn, ook de administratie dier bataillons vereenigd is.»

»Wat had men toch met die bepaling op het oog? . . . . Bezuiniging! . . . maar hetgeen men daardoor aan bureaustkosten uitspaart is zoo gering, dat men daarvoor het welzijn van de dienst niet uit het oog had mogen verliezen.»

Ook in dien tijd dus kon het vereenigd-administratie-voeren geen onverdeelden bijval vinden.

Om ten slotte af te stappen van het gebied der kwartiermeesters, en daarbij tevens het vorenstaande zooveel mogelijk in enkele cijfers te recapitulieren, geven we in onderstaande tabel nog even aan, naar welke grondgedachten het korps kwartiermeesters naar onze bescheiden meening zou moeten worden gereorganiseerd.

Bureelen en korpsen.	Kolonel.	Luitenant- kolonels.	Majoor.	Kapiteins.	Luitenants.
Inspecteur.	1	—	—	1	1
Departement (VIII).	—	1 (1)	1	1	3
Centrale Magazijnen.	—	—	—	3	3
Contrôleurs	—	2 (2)	3	5	5 (3)
Perm. Mil. Spoorweg-Commissie. .	—	—	—	—	1
9 Regimenten infanterie.	—	—	—	9	54
3 » huzaren.	—	—	—	3	3
3 » veld-artillerie.	—	—	—	3	6
4 » vesting-artillerie	—	—	—	4	4
Genie, Academie en Hoofdcursus. .	—	—	—	3	—
Pontoniers, Torpedisten, Instructie- bataljon, Marechaussee, Rijdende- artillerie, Cadettenschool en Pant- serforten	—	—	—	—	7
Totaal.	1	3	4	32 (4)	87 (4)

(1) Kan bij uitzondering majoor zijn.

(2) Of 3 wanneer het hoofd der VIIIste Afdeling majoor is.

(3) Gedetacheerd van de korpsen.

(4) Ongerekend de kapiteins- en luitenants-kwartiermeester bij het Werfdepot, de Koloniale Reserve en in West-Indië.

Waar wijziging van den bestaanden toestand ons niet goed verdedigbaar voorkwam, hebben we met dien toestand rekening gehouden, terwijl we wijders het stilzwijgen bewaren over de rangsverhoudingen (1) van nu of later misschien.

We willen, alvorens te eindigen, nog eenige oogenblikken stilstaan bij de intendance, onder opmerking evenwel dat we daarbij niet langer vertoeven dan in verband met het vorenstaande noodig is.

We wenschen namelijk — en wie zal ons dat ten kwade duiden? — aan het instellen van een bureel Inspecteur van de administratie niet opgeofferd te zien den hoofdofficier-intendant, toegevoegd aan den hoofdintendant. Maar de omstandigheid dat veel arbeid van het eene bureau naar het andere zou worden overgebracht, doet het ons waarschijnlijk voorkomen dat die hoofdofficier dáár zou kunnen worden gemist, en de hoofdintendant — evenals de inspecteur van het militair onderwijs — zich slechts een kapitein en een gedetacheerd luitenant zou zien toegevoegd. De tijd ware dan wellicht aangebroken om een hoofdofficier-intendant werkzaam te stellen onder de bevelen van den chef van den generalen staf.

Mocht voor de betrekking van hoofd der VIIIste Afdeeling eens niet meer een hoofdofficier van de intendance worden gekozen, dan zou deze rangshalve zeer zeker als hoofd der VIde Afdeeling op zijne plaats zijn.

Dat de betrekking van hoofdintendant, bij eventueele vervulling van alle vorenstaande vrome wenschen niet gewichtig genoeg zou blijven om door een generaal-majoor te worden vervuld, zooals wij wel eens hebben hooren tegenwerpen, komt ons niet juist voor. Zal bovendien de intendance ook om de daarin gelegen toekomst geliefd zijn, dan mag daarbij de kans om generaal-majoor te worden niet geheel ontbreken, evenmin als zij ontbreekt bij cavalerie en genie, waar men het nog wel tot luitenant-generaal brengen kan. Om hoofdintendant te worden is het bovendien, in den tegenwoordigen tijd althans, een uit den aard der dingen vereischte, dat men de krijgsschool hebbe afgeloopen, hetgeen overigens voor geen enkel wapenchef schijnt bepaald.

Achten wij, om vorenstaande redenen het gevaar niet groot, dat bij volledige scheiding van intendance- en kwartiermeestersdienst de generaalsrang voor den hoofdintendant zou vervallen, noch minder vreezen we dat dit het geval zou zijn wegens plaatsing van de intendance onder de vleugelen van den generalen staf. Of liever, voor dit laatste vreezen we heelemaal niet. Het wil ons nl. voorkomen, dat er bij de intendance zooveel te doen en te beoordeelen is, wat gerekend moet worden tot het zoogenaamde technisch gedeelte van dat dienstvak, dat daarin een overwegend bezwaar gelegen zou

(1) Zie hieromtrent o. a. *Militaire Spectator* 1895, bladz. 92 en 93.

zijn om de intendance te stellen onder het onmiddellijk bevel van den chef van den generalen staf.

We meenen hiermede ten overvloede te hebben aangetoond, dat eene meer volmaakte scheiding van intendance en administratie (in engeren zin) zeer wel mogelijk is, zonder dat daarvan verlies van vooruitzichten voor den intendant het gevolg behoeft te zijn.

En dit laatste sterkt ons in het vertrouwen, dat het denkbeeld van »scheiding» meer en meer ingang en steun zal vinden, ook bij hen die zich tot de intendance aangetrokken gevoelen, opdat weldra door het geheele personeel van de militaire administratie de noodzakelijkheid worde ingezien van het treffen eener gezonde regeling, waarbij de belangen van den dienst, niet minder dan die van intendanten en kwartiermeesters beiden, zullen zijn gebaat.

A. W. R.

's Gravenhage, 25 Maart 1897.

MIK-DOELEN VOOR DE OPLEIDING IN HET SCHIETEN.

(Met de figuren 1 tot en met 12 op Plaat VI.)

Als in den driehoek OAB (zie fig. 1) AB gelijk is aan 1.7 M., $CD = 0.08$ M. en $OB = 600$ M., dan volgt uit de evenredigheid

$$OD : OB = CD : AB,$$

dat OD gelijk moet zijn aan 28.23 M. ruim.

Stel nu dat AB is een vijandelijk infanterist, en O het oog van een daarheen ziend soldaat, dan zullen de lichtstralen AO en BO , die van het hoofd en de voeten van dien vijandelijken infanterist in het oog samenkomen, juist over den boven- en onderkant van het 8 centimeter hooge lijntje CD gaan, als ik dat lijntje op een afstand van iets meer dan 28.23 M. plaats.

Op het oog maakt het dus denzelfden indruk, of ik een vijandelijk infanterist op 600 M. zie, wanneer ik een 8 cM. hoog figuurtje op een afstand van ruim 28.23 M. plaats.

Deze eenvoudige wiskundige waarheid zag ik toepassen bij eene afdeeling Pruisische veldartillerie om, op de beperkte ruimte van de binnerplaats eener kazerne, de kanonniërs te leeren richten op werkelijke gevechtsdoelen. Ik vond dat denkbeeld zoo practisch, dat ik om eenige meerdere gegevens verzocht (die mij met de meeste welwillendheid werden verstrekt), en besloot er ook voor mijne infanteristen eens de proef mede te nemen.

De voorbereidende schietoefeningen bestaan, zooals we allen weten, allereerst uit: *a.* Het richten en aftrekken met het geweer op den richtbok, en *b.* Het aanleggen, richten en aftrekken in verschillende houdingen en voorbereidende oefeningen voor het salvo-, tirailleur en snelvuur.

Als mikpunt wordt daarbij gebruikt een »scherp afgeteekend mikpunt,» in den regel een driehoekje met de punt naar beneden, of een roosje, zooals op de verkleinde vijfmanschijf.

Voor het *allereerste* onderricht is dat uitmuntend. Hoe eenvoudiger men het den man maakt, hoe beter. Maar als ik hem eenmaal werkelijk in de tirailleurlinie tegenover den vijand breng, zal bij *geen* driehoekjes of cirkeltjes, maar min of meer gedekte vijandelijke tirailleurliniën, nu en dan een geheel zichtbare, voorwaarts snellende tirailleurzwerf, of eene enkele maal knielende of marcheerende gesloten afdeelingen tegenover zich zien.

Aan het zien van zulke zaken moet zijn oog gewend zijn. Het moeilijke richten op zulke — dikwijls veel kleiner en lager dan de vizierkorrel schijnende — doelen moet hem niet iets vreemds, niets dat toch onuitvoerbaar is" toeschijnen. Vandaar dat de zooeven bedoelde Pruisische kanonniërs leerden richten op miniatuur-batterijen, miniatuur-tirailleurs, en miniatuur gesloten afdeelingen, die, op afstanden van ± 14 M. tot ongeveer 140 M. opgesteld, op het oog denzelfden indruk maken als allerlei kleine en groote gevechtsdoelen, die respectievelijk van 300 tot 3000 M. van de eigen stukken verwijderd zijn.

Hoewel mij ook een model werd verstrekt, dat een vijandelijk stuk in batterij, met bijbehorende kanonniërs voorstelde, bepaalde ik mij voor onze milicijntjes tot gevechtsdoelen, die enkel vijandelijke infanterie weergeven.

De vervaardiging is zeer eenvoudig.

Men neemt een gewone panlat en een dunnere lat van het soort, dat men gewoonlijk voor de tralies van duivenhokken bezigt.

Laatstgenoemde lat wordt in stukjes gezaagd van 8 cM. lengte, voor het voorstellen van staande, of marcheerende vijandelijke tirailleurs, en van a cM. (hoe groot a moet zijn, berekenen we aanstonds), voor het afbeelden van knielende manschappen.

De panlat wordt gezaagd in stukken van ongelijke grootte, om te dienen voor voetstukken.

Figuur 2 stelt nu voor één enkelen tirailleur, rechtopstaande of gaande. Figuur 12 geeft op de natuurlijke grootte eene dwarsdoorsnede over het voetstukje. Men ziet daaruit, dat het rechtopstaande stukje hout, ongeveer 2 cM. in den voorkant van het voetstuk is ingelaten. De beteekenis der stippellijn vinden we aanstonds.

Het 8 cM. hooge stukje duiventil-lat wordt aan den bovenkant eenigszins afgerond en — evenals alle overige mik-doeltjes — blauw-grijs geschilderd, zooals de kleur onzer schilderhuizen. De voetstukken zeer lichtgroen, de kleur der weilanden (vooral niet te donker groen).

Figuur 3, voorstellende drie rechtopstaande infanteristen, kan fungeeren als het hoofd van eene kleine vijandelijke afdeeling met tweeën, die, met den aanvoerder er naast, komt aanmarcheeren.

Figuur 4 kan dienen tot het voorstellen van het hoofd eener vijandelijke afdeeling met vieren, die, met haren aanvoerder er naast, op ons komt aanmarcheeren.

Zoo stelt fig. 5 voor één enkelen knielenden man; fig. 6 drie knielende manschappen naast elkaar, of wel het hoofd eener kleine vijandelijke afdeeling met tweeën, de aanvoerder er naast; fig. 7 vijf knielende manschappen, of het hoofd eener knielende afdeeling met vieren.

Figuur 8 verbeeldt eene knielende groep tirailleurs (men zorge eenige van zulke mik-doeltjes naast en op eenigen afstand van elkaar op te stellen),

terwijl fig. 9 dezelfde groep voorstelt, doch opstaande en een sprong voorwaarts doende.

De figuren 10 en 11 ten slotte stellen gesloten afdeelingen voor, resp. staande (marcheerende) en knielende. Deze mik-doelen zet men natuurlijk op zooveel Meters van de recruten, dat zij overeenkomen met de *grootere* afstanden.

Ten einde nu het optisch bedrog nog volkomener te maken, wordt de bovenkant van het voetstuk, zooals de stippellijn in fig. 12 aangeeft, tusschen de opstaande mik-doeltjes schuin-bovenwaarts weggebijtd. Met wat goeden wil kan het voetstuk dan — mits goed licht groen van kleur — werkelijk gelden als aangevende den voorgrond en ook een klein deel van den achtergrond van het doel.

Voor het afbeelden der gesloten afdeelingen neemt men een paar dunne plankjes, die op de vereischte afmetingen gebracht en aan den bovenkant gekarteld worden.

De recruten behoeven van den wiskundigen grondslag niets te leeren. Men brengt hen eenvoudig op een afstand van ongeveer 28 M. (op enkele centimeters behoeft men niet te zien) tegenover de opgestelde mik-doeltjes, en laat hen met vizier van 600 M. er op richten.

Wil men hen — zooals in 't begin natuurlijk noodig is — op kleiner afstand, bijv. met vizier van 300 M., laten mikken, dan plaatst men hen dichterbij; voor het beoefenen van het moeilijke richten en mikken op afstanden boven de 600 M., plaatst men hen verderaf.

Een vooraf gereedgemaakt staatje, en het meetkoord moeten bij deze oefening aanwezig zijn.

Hoever men den man van het mik-doeltje moet plaatsen, om zijn oog den indruk te doen krijgen, alsof hij op bijv. 1000 M. van een vijandelijken troep infanterie stond, is gemakkelijk af te leiden uit fig. 1.

$AB = 1.7$, $CD = 0.08$ en $BO = 1000$ M. zijnde, leert eene eenvoudige evenredigheid ons, dat DO (dus de afstand waarop ik het oog van den man van het mik-doeltje moet plaatsen) = ongeveer 47 Meter is.

Zoo kan worden berekend, dat, om voor te stellen vijandelijke infanterie op 300 M., de mik-doeltjes moeten worden geplaatst op ongeveer 14 M. van den man;

voor	400 M.	wordt dit	. . . . .	bijna 19	M.
»	500 »	» »	. . . . .	ongeveer $23\frac{1}{2}$	»
»	600 »	» »	. . . . .	circa 28	»
»	700 »	» »	. . . . .	bijna 33	»
»	800 »	» »	. . . . .	ongeveer $37\frac{1}{2}$	M.
»	900 »	» »	. . . . .	ruim 42	»
»	1000 »	» »	. . . . .	47	»
»	1100 »	» »	. . . . .	bijna 52	»
»	1200 »	» »	. . . . .	$56\frac{1}{2}$	»

Desverkiezende kan men de reeks nog voortzetten.

Om nu ditzelfde staatje, dat berekend werd, in de onderstelling dat $AB = 1.7$ M., dus de hoogte van een rechtopstaanden of gaanden infanterist, ook te kunnen gebruiken voor de mik-doeltjes die knielende infanterie voorstellen, moet in de figuren 5, 6, 7, 8 en 11 de hoogte CD nog eerst worden berekend.

Het zuiverst doen we dit, als wij in fig. 1 voor BO en DO de grootste getallen nemen, die bekend zijn. Nemen we dus $BO = 1200$, en DO (zooeven berekend) $= 56.47$ M., dan volgt uit de evenredigheid.

$$BO : DO = AB : CD,$$

waarin AB nu een knielenden man (hoog 1 M.) voorstelt, dat CD gelijk is aan 0.047 M.

Bij het vervaardigen der mik-doeltjes moet dus, als de hoogte voor staande of gaande infanterie werd genomen $= 8$ cM., die voor knielende infanterie 4.7 cM. worden. Hiermede is de waarde gevonden van a bovenbedoeld.

Alles waar wiskunde bij te pas komt, lijkt op het oog wel wat geleerd, maar is het in dit geval toch werkelijk niet.

De hoogst eenvoudige berekeningen maakt men natuurlijk zelf. Ik trof onder de onderofficieren er geen enkelen aan, die het niet begreep. Maar al ware het, dat geen enkele hunner eenige notie van evenredigheden had, dan is het hun met andere woorden toch gemakkelijk zoo duidelijk te maken, dat zij althans het gereed gemaakte staatje en het meetkoord weten te gebruiken.

Aan de recruten onderwijst men, zooals ik reeds opmerkte natuurlijk enkel, wat voorgeschreven is in de §§ 105 tot 112 van het Voorschrift op de wapenen en schietoefeningen der infanterie. Alleen, zij mikten nu niet uitsluitend op driehoekjes, maar spoedig ook op doelen, die zoo nabij mogelijk gevechtsdoelen komen.

De proef beviel mij zeer goed.

Als een timmerman en een verver, die men onder den troep allicht aantreft, de doeltjes in elkander knutselen, bedragen de onkosten aan hout, draadnagels en verf ongeveer 90 cents. Met 75 cents belooning er bij, kostte de heele zaak slechts f1,65. De onkosten behoeven dus niet af te schrikken.

Als meevaller kwam er later nog bij, dat die mik-doeltjes een uitmuntend hulpmiddel bleken te zijn om den man op eenvoudige, aanschouwelijke manier iets te leeren van de trefkans (§ 81 van het zooeven genoemde voorschrift, en §§ 78, 80 en 83 der Compagnieschool).

Op grond van deze ondervinding achtte ik het geoorloofd, ook de aandacht van collega's eens op die mik-doeltjes te vestigen.

M. A. E. J. MEYBOOM,
Kapitein der Infanterie.

Nieuwersluis, Juli 1897.

VERKLARING AF TE GEVEN DOOR DEN PAARDENARTS.

Wanneer een lid van het paardenfonds van de officieren der cavalerie zijn paard in het fonds wenscht opgenomen te zien, dan is daartoe onder meer noodig eene verklaring van den paardenarts, dat het paard is volkomen gezond en goed van gezicht.

Men hecht dus gewicht aan het »goed zien” van het paard. Zeer zeker te recht, want niemand zal wel de mogelijkheid willen ontkennen, dat niet goed van gezicht zijn de oorzaak kan worden van beenbreuk of dood. Wanneer ik al geen feiten tot staving dezer bewering kan bijbrengen, dan mogen we toch aannemen, dat 't niet onwaarschijnlijk is dat zij zich hebben voorgedaan, al kwam het juiste verband van oorzaak en gevolg niet aan het licht.

De redactie nu van het certificaat, betrekking hebbende op het gezichtsvermogen, werd gemaakt in den tijd, dat men de oogen van het paard slechts op de bekende eenvoudige wijze onderzocht. Dit onderzoek, alhoewel van veel waarde, moet echter thans als niet meer afdoende worden beschouwd, vooral waar het geldt het afgeven van eene verklaring, als boven werd bedoeld.

Deze uitspraak is een gevolg van de omstandigheid, dat men in de veeartsenijkunde allengs den oogspiegel is gaan bezigen. Hierdoor kan het onderzoek nauwkeuriger geschieden, doch wordt daardoor ook de vraag niet overbodig: wat heeft men thans te verstaan onder »goed van gezicht”. Het antwoord kan niet eenvoudig luiden: een paard dat goed ziet, want hiertoe kan men strikt genomen slechts besluiten, indien bij het onderzoek volstrekt niets abnormaals is te constateeren. Maar dan zou werkelijk voor een groot aantal paarden het certificaat moeten worden geweigerd. 't Is inderdaad niet gewaagd te beweren, dat betrekkelijk veel paarden, die zich toch als bruikbare dienstpaarden doen kennen, in bedoelden zin »feitelijk” niet goed zien. Zelfs van die schrikachtige paarden, wier slechte hoedanigheid genoegzaam kan worden verklaard, uit aanwezige veranderingen in het optisch stelsel tengevolge waarvan zij niet goed zien, gaat een groot deel goed, zelfs over geaccidenteerd terrein.

Moet men nu toch voor zoo'n paard het certificaat inhouden, omdat de mogelijkheid blijft bestaan dat, in verband met het temperament van het paard, de schrikachtigheid onder ernstiger verzet zich gaat uiten en daardoor aanleiding »kan» geven tot de reeds genoemde ongevallen?

Naar 't mij voorkomt, neen, indien het te constateeren abnormale in het oog, als zoodanig, geen beletsel is en ook naar alle waarschijnlijkheid niet zal worden.

Men zal dus ook in »dezen» zin het goed van gezicht zijn, hebben op te vatten en niet alleen voor die paarden, waarbij niets afwijkends aan het oog valt te constateeren en die overigens bij het onderzoek ook toonen goed te zien. 't Zal er dus slechts op aankomen te weten: wanneer mag bij bestaande veranderingen, waardoor feitelijk niet goed wordt gezien, het certificaat worden afgegeven en wanneer is dit niet geoorloofd.

Thans heeft men werkelijk nog geen voldoende eenstemmigheid te verwachten. Om een eenvoudig voorbeeld te noemen, 't kan zeer goed voorkomen, dat een zekere graad van bijziendheid voor den eenen paardenarts een beletsel is, doch voor een ander nog niet in die mate om het certificaat af te geven.

Men zal dus tot eene overeenkomst moeten geraken om eene zooveel mogelijke uniforme wijze van handelen te kunnen verwachten. Al blijft dan ook de appreciatie der waargenomen feiten iets zeer individueels, het belang, dat de leden van een fonds bij eene zoodanige overeenkomst hebben, is te duidelijk om eene nadere verklaring te behoeven.

J. N. BALLANGÉE.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Kaart van het gebied, bezet in Groot-Atjeh, met de nederzettingen Lepoeng en Lehoeng, op de schaal van 1:40.000 en een overzichtskaart, volgens de nieuwste gegevens samengesteld door L. W. J. K. THOMSON, 1ste Luitenant der Infanterie, Ridder der Militaire Willemsorde, 4de klasse. Uitgave van J. SMULDERS & Co., te 's Gravenhage. October 1897.

Dat de uitgave van eene vertrouwbare kaart van het operatiетоoneel in Atjeh allerwegen met vreugde zal worden begroet, behoeft waarlijk niet nader uiteengezet te worden.

Zoowel zij, die daarginds deel van de troepenmacht uitmaken, als de velen, die in Indië en in het Vaderland met belangstelling de krijgsverrichtingen in het Noorden van Sumatra volgen, zagen reeds geruimen tijd de verschijning van eene zoodanige kaart met verlangen tegemoet. Te verwonderen is het dan ook niet, dat, zooals bleek uit het laatstleden gepubliceerd Voorloopig Verslag over de Indische Begrooting, van de zijde der Volksvertegenwoordiging met nadruk aan Z. E. den Minister van Koloniën om eene kaart van *Atjeh* gevraagd werd.

Door de samenstelling van de thans onder bovenstaanden titel verschenen kaart, is een overzicht van het terrein te *Atjeh* verkregen, dat aan juistheid en duidelijkheid niets te wenschen overlaat. Immers, werd enerzijds voor de vervaardiging gebruik gemaakt van de laatste terreinopnemingen, anderzijds blijkt het, dat de Luitenant THOMSON van zijne in Atjeh op topografisch gebied opgedane ondervinding gebruik heeft gemaakt, om de leemten, die der bestaande kaarten aankleefden, zooveel mogelijk aan te vullen.

Zoo zagen wij o. a. met genoegen, dat het bedekte terrein door eene licht groene kleur was aangegeven en dat de patrouillewegen en voetpaden in het rood zijn gedrukt. Hierdoor wordt in een oogopslag een zeer juist beeld van het terrein verkregen, wat niet het geval zou zijn, indien men, ter raadpleging, naar de conventionele teekens moet zoeken, die op de schaal van 1:40.000 uit den aard der zaak uiterst klein zijn.

Wij twijfelen dan ook niet, of deze kaart zal als terreinkaart op Atjeh algemeen haren weg vinden.

Ten einde de waarde van het geheel niet te verminderen heeft de samensteller, m. i. te recht, de terreingedeelten, die nog niet *topografisch juist* geкартеerd zijn, oningevuld gelaten, maar hierin alleen de namen aangegeven welke in die terreinen voorkomen.

Het overzichtskaartje op de schaal van 1:300.000, waarop ook Pedir en Gigiëng voorkomen, is, met de daarop aangegeven indeeling dier beide Federatiën, eveneens als een aanwinst te beschouwen.

Wat de uitvoering der kaart betreft, deze is met zorg geschied en doet der firma J. SMULDERS & Co. alle eer aan. Behalve het overzichtskaartje, dat door middel van gravure (met krijtdruk) gereproduceerd is, is het geheel langs photolithografischen weg in kleurendruk vermenigvuldigd. Door den grijzen onderdruk komen de kleuren uitstekend tot hun recht; bovendien zijn de verkeerswegen en bewoonde oorden, evenals de militaire vestigingen (posten en bivaks), duidelijk aangegeven.

De prijs voor deze uit twee bladen bestaande kaart (f 1.25) is opmerkelijk billijk gesteld, iets wat ten zeerste moet worden toegejuicht, omdat deze verdienstelijke uitgave zodoende onder ieders bereik valt.

L. A. B.

De Krijgsgeschiedenis van Nederlandsch-Indië van 1811—1894, samengesteld door G. B. HOOIJER, Gepensionneerd Luitenant-Kolonel der Infanterie O.-I. Leger. Deel III. Den Haag DE GEBR. VAN CLEEF. Batavia G. KOLFF & Co, 1897.

De inhoud van het lijvige derde deel legt eene welsprekende getuigenis af van de geweldige krachtsinspanning, die de Atjeh-oorlog van het Indisch leger heeft gevorderd. En nog zijn we met bladz. 480 niet aan het einde en blijft het mogelijk, dat de Heer HOOIJER zich genoodzaakt zal voelen, mettertijd een vierde deel in het licht te doen verschijnen.

Moge het echter blijken, dat we thans inderdaad op den goeden weg zijn en de eindpaal niet ver meer verwijderd ligt, zoodat de Schrijver alsdan zal kunnen volstaan met een slot, even bescheiden van afmeting, als zijne eerste drie deelen groot van formaat zijn.

En toch kan den Heer HOOIJER geene langwijligheid ten laste gelegd worden; de stof is eer te beknopt dan te uitvoerig behandeld en voor ernstige studie blijft raadpleging van de aan het hoofd genoemde bronnen noodig.

Blijkens den titel en de aan Deel I voorafgaande voorrede, heeft de Schrijver zich voorgesteld de krijgsgeschiedenis slechts tot 1894 te doen loopen en, zooals men uit zijn in het laatst van 1897 verschenen derde deel zal zien, is hij aan dat plan getrouw gebleven. Hij zal daarvoor natuurlijk wel zijne goede redenen hebben gehad, maar toch wil het mij toeschijnen, dat een verhaal van de in 1894 geheel afgespeelde Lombok-expeditie en eene zij het dan ook zeer korte bespreking van de in de laatste anderhalf jaar te Atjeh voorgevallen gebeurtenissen weinig bezwaar zouden hebben gehad en het kloeke werk meer »tot en met den dag bij» zouden hebben gemaakt.

Overigens past waardeering voor den met vertrouwen begonnen, met volharding doorgezette en met goed gevolg voleindigden arbeid van den Overste HOOIJER; zijn boek behoort — en dit is geen phrase — naast de reglementen, Algemeene Orders en Barré's *Militair Strafrecht* op de schrijftafel van elken Indischen officier te worden aangetroffen.

Een Indisch Officier.